

N:Wtlijk lugje aan de meergem: rivier vertoeven: terwijl de meede getrockene colonisten zig bezig hielden met het speck van de gedode zeekoeyen af te snyden en in te zouten. Ondertusschen vertoonde zig 's namiddags ruym twee uren lang een zeeke met haar kalf op den rug, telkens met de kop ten halven en met de kop van 't kalf volkomen boven water; en bleef niettegenstaande de bewegingen en 't geschreeuw dat wy maakten om haar vrees aan te jagen, ons aanhoudent nieuwsgierig aanzien: Den Weledelen Gestr: heer gouverneur hier door aangezet, bragt de koe, met eenen enkelden schoot de kogel zo wel voor in de kop, dat zy opstonds dood weg zonk en 's anderen daags 's morgens aan den oever der rivier opgespoeld gevonden wierd. 's Namiddags wierd ruym twee hondert schreeden van de rivier ten Z:Z:Oten van de mosque een gedenksteen opgerecht, waarop 't wapen en de naam van den Weledelen gestr: heer gouverneur, nevens dit jaar getal uytgehouden was. ¹⁾

[17]

Berigt aan den Weledelen Gestrengen Heer Mr. Joachim van Plettenbergh. Raad extra ordinarijs van Neederlands India, Gouverneur en Directeur van Cabo de Goede Hoop en den ressorte van dien Fa Fa van 't geene my ondergeteekende ontmoet is, wat ik gehoord ende gezien hebbe, zeebert dat ik langjs de groote rivier op enz. needer gestworven hebbe. ²⁾

Toen ik met veel perykel aan de groote rivier quam, vond ik onder de Comp. wagedrift (namelyk waar Hoppe zyn togt door gegaan is), ³⁾ aan de Goedous ⁴⁾ eenige Hottentotten uyt 't klyne Nomakkoasland ⁵⁾, welke door de rivier laagen, op leeg ⁶⁾ waater wagtende

1) Het vervolg van deze reis wordt later vermeld, daar dit in hoofdzak met Kaffers te maken heeft.

2) *Rijksarchief, 's Gravenhage. Kol. Aanw. 1914. Van Plettenberg-archief, N°. 29.*

3) Zie hierboven bl. 32.

4) Een zijrivier van de Grote Rivier.

5) Van Hendrik Jacob Wikar's reisverhaal bestaat een gekuiste „editio ad usum Gubernatoris”, die de aantrekkelijkheid van het onopgesmukte origineel mist. Bij aanhaling zal het B. genoemd worden. Er wordt in meegedeeld dat Wikar in het begin van September 1778 in de buurt van de Grote Rivier kwam en aan de „Goedaus, na het beduiden der Hottentotten ses Dag reizens van de zee gelegen, eenige Hottentotten van 't geslagt der klyne Namacquas” aantrof; dat geselschap had bij zich vijf draagossen, beladen met het huisraad, enz. van deze inboorlingen, en drie slachtbeesten.

6) Bedoeld is laag water.

om door de rivier te gaan, na de groote Namacquoas om van die voor coraale en tabak beesten te handelen, welke Hott.^s dewyl de rivier niet zakte, maar meer vol wierd my zeyden dat zy geresolveerd waaren om de zon op te trekken (dat is t. Z. 1)) na 't oosten na 't Eynikkoa land, 2) om aldaar te handelen, welke resolution my zeer

1) Men trekt dus ten Zuiden van de Grote Rivier naar het Oosten.

2) De Eynikkoa zullen hun naam, Eyniqua, gedragen hebben naar de Eyn (= Grote Rivier, Chari of Gariep, nu Oranje Rivier), cf. Van der Stel's reis, hierboven Deel XI bl. 191.

B. geeft een systematiese opsomming der volkeren aldus:

Dan om in 't vervolg de natiën van dewelke in dit berigt gesproken werd, 1) te beter te kunnen onderscheiden, zal 't dienstig zijn vooraf dezelve met namen bekend te stellen en aan te wysen en welke strecken, langs en omtrent de groote rivier, dezelve zig onthouden: hiervan zijn my deeze navolgende ses onderscheidene volkeren te voren gekomen als

I De groote Namacquas, ten noorden van de rivier tot aan de zee wonende, van deeze heeft men agt of negen kralen met namen Sambdama, Camingo, Thabobé, Thaykoa en anderen meer, die ieder zijn byzondere capitain heeft, dog alle tezamen gehoren onder den Thaykao of grooten Capitainskraal, wonende seventhien of achtien dagreisens van 's Comp^s wagendrift. Schoon van de onderhorige kralen eenige zijn met namen de Sambdama en degeene die naby de zee wonen, die wynig gehoorzaamheid aan hunnen opperhoofd betonen, ja zelfs tegen hem oorlogen en zijn vee roven, is dezen egter by de anderen zeer gevreesd, zodat zig niemand durvt verstouten eenig quaad van hem te spreken, regerende onbepaald zonder zig aan eenige gewoontens te binden, waardoor ook 't aloud gebruik onder de Hottentotten, dat geene neven en nigten met elkanderen huwen, door hem onder de zynen is vernietigd, en hy allereerst tegen die gewoonte, eene zodanige nabemaagde, zich ten wyve genomen heeft. Ook legt hy schattingen op de zynen, zodat wanneer hy komt te verarmen, ieder van zyne onderhorige capitains vier vaarsen en een os moet opbrengen; en ook by den handel zyner soldaten, de betaling die zy genoten hebben, voor hem werd gebracht wanneer van ieder een stukje van twee of drie duim tabak werd gekort.

II Eynicquas, meede ten noorden van de groote rivier, oostwaards omtrent vijfthien à twintig dagreisens van 's Comp^s wagendrift, boven den grooten waterval 2) wonende, daar dezelve, zo op de eilanden in de rivier, als over dezelve zig onthonden tot aan de Gysicquas; hebbende meede verscheide kralen met namen Namnyquas, Tkouqua, Aukouqua en andere meer.

III Koracquas, zig onthoudende ten noorden van de rivier, daar dezelve zuid-oost opdraaid en ook wel gedeeltelijk ten zuiden van dien, dewelke uit onderscheidene groote kralen bestaat, in 't gemeen Kouringais genaamt, ook Husingais en andere meer, zijnde weder in klijndere kralen verdeelt, dog die tezamen de groote Koracquas natie uitmaken; deeze natie is meede zeer oneenig, zodat zy elkanderen beoorlogen en beroven.

IV Blicquas, wonende noordwaards vier dagreisens vanden z.o. Jyk^{en} draay der rivier, over eene ruime vlakte, die in 't drooge jaarsaizoen geheel van water is ontbloot, hetgeen de onderhandeling van deeze zagtzinnige en vernuftige natie, met de andere zeer moeielyk maakt. Tot dezelve geboren, als eenen afgescheurden tak, nog de Gysicquas, die zig ten noorden aan de rivier tusschen de Eynicquas en Koracquas onthonden; zijnde Gysicquas of tweelingskraal genaamt, omdat dezelve met de Blicquas niet als in gedeeltes over en

1) Berigt aan den Hoogedelgeboren en Gestrengen Heer Joachim, Baron van Plettenberg, raadt extraordinair van Nederlands India, mitsgaders Gouverneur en Directeur van Cabo de Goede Hoop, met den ressorte van dien etc. etc. gedaan door den soldaat Hendrik Jacob Wikar van Gottenburg geboortig, wegens hetgeene hem in zijn omzwerven langs de groote rivier aanmerkenswaardig voorgekomen is.

2) „De Groote Waterval Aukoerebis, in Oranje Rivier, of Garieb; in het Eyniquas land.” (*Gordonverzameling* N°. 42).

In onze dagen wil men de naam „Auhgrabies” vervangen door „King George Waterfall.”

paste en ik haar daartoe nog meer aanraayde, dat eenige die van haar daar nog teegen waaren, op mijn aanraaden 't ook toestemden. Het gezelschap van die Hott.ⁿ bestond uyt 8 man Hottentots, vijf meyden ¹⁾ en 2 kinderen, onder welke drie Hott.^s en eene meyd waaren die Duyts verstonden, ²⁾ over alle deeze was den Hott.^t Claas Barend ³⁾ 't hoofd, zijnde een Goeyeman Hott.^t ⁴⁾ uyt 't boovenland, en hy is al eens met Jac Koetsee ⁵⁾ op togt na de groote Namacquoas geweest. Hy was nu hier woonagtig.

Aan deeze Hott.^t zeyde ik of maakte ik weys, dat ik een inboor-

weder komen te wonen. Deeze hoofdnatie of Blicquas brengt jaarlijks in 't natte seizoen tot de andere aangrenzende volkeren in ruiling tegens vee, over, yzere en kopere koralen ooren armringen, assegayen, bylen, elsen, messen met zonderling gewerkte elpenbeene hegten, lepels van elpenbeen, renosserhoorn en zwart ebbenhout, houte backen, tabak, kafferskoorn ¹⁾, kalbassen, zeer kunstig bereide hartebeestevellen en andere zaken meer.

V Damracquas wonende noordwaards zeer wyd af tusschen de groote Namacquas en Blicquas; door welker landstreek volgens beduidenis een andere zware rivier haren loop heeft. Dit volk, verhaalde men my dat klyner van gestalte als de Blicquas en zwart als de Kaffers zoude zijn, hebbende blyken van de kinderpokken en insnydingen op 't aangezicht. Zy werden by de Namacquas zeer minzaam onthaald, alleen uit vrees voor de toverkunst, die aan dezelve toegeschreven werd.

Alle welke natiën van malkanderen kenbaar onderscheiden zyn in kleding, spraak, gestalte of gelaat; en hun vast verblyf in zekere bepaalde landstreeken houden, daar integendeel de

VI^{de} natie, by de Hottentotten in 't algemeen Tkaboek genaamd, als menschen die arm zyn en zich in bosschen en wildernissen onthouden (daarom by de ingesetenen bekend onder de naam van Bosjesmans) overal rond zwerven. Van deeze zijn er die onder de Hottentotten wonen en van dezelve tot veelderlei diensten en byzonder in de oorlogen als huurlingen werden gebruikt, blyvende gemeenlyk verkleeft aan die natie daar zy zig onder begeven hebben ²⁾. Buiten de oorlogen genieten zy tot bezolding eenige givten van vleesch en ander voetsel; dog deelen zy in den oorlog meede van den buit, die er werd gemaakt, hetgeen hun eenige wynige bezittingen van vee verschaft, hebbende egter voornamentlijk hun bestaan uit de jagt van renossers, seekoeien en ander wilt, alsmeede van de visschen uit de rivier ³⁾ en gedeeltelyk ook uit den roov van vee by de Hottentotten, daar zy niet onder wonen. Andere die geen vast verblyf onder de Hottentotten hebben zyn zeer menschenschuw en moordadig, en onthouden zig meest in gebergten, bosschen en wildernissen, daar zy hunzels met slangen, hagedissen, muisen en meer buitengewone spysen voeden, van welke zig de andere Tkaboeks onthouden. ⁴⁾ Onder deeze natie, zeer klijn van gestalte en doorgaans blanker zijnde dan de andere, vind men veeltijds vrouwen en kinderen met blosende kaken, dog de groote armoede, die zy moeten ondergaan, brengt te weeg, dat zy vermageren en de vrouwen onder hun nauwlijks sterker geborst zijn als de mannen.

- 1) Toen reeds werd dus het woord meid voor de vrouwen der inboorlingen gebruikt.
- 2) Ze hadden volgens B. Hollands geleerd in dienst bij kolonisten.
- 3) Let op de Hollandse naam die Hottentotten droegen.
- 4) Lees: „Goenjeman”. Met „het bovenland” wordt aangeduid land tussen spreker en de Kaap, dus in Zuidelike richting.
- 5) Zie hierboven bl. 18.

1) *Sorghum caffrorum*. Beauv.

2) Een bevestiging van de meedeling in Deel XI, bl. 157.

3) Een zeldzaam voorbeeld van visetende inboorlingen die niet aan de kust wonen.

4) Een juiste onderscheiding van de twee beschavingstoestanden onder de Boesmans.

ling deezes lands ¹⁾ was, en dat ik graag met zijn gezelschap wilde meegaan om boven langs de groote rivier een plaats voor my te zoeken, daar hy om verblijd was, wetende dat hy my, by zig hebbende, beeter als anders voor roovers verzeekerd was. ²⁾ Dus zijn wy van de Goedous na de Comp. waagedrift getrokken in een halve dag. Alhier stapten eenige van haar voorneemen af om langs de rivier op te trekken, zeggende dat de rivier passabel was, om door te koomen en in de groote of kay Nomakkoa waaren haare vrienden, dus aldaar voordeeliger voor haar, als by Eynikkoas; ik liet my ook bepraaten, by my zelven denkende, dat de Namaquoas rijk van vee en goedaardig voor een mens waaren, zo als my beduyd is, maar daarentegen de Eynikkoas natie, nog onbekend en kwaadaardig zoals my berigt wierd, (en zoals ik na dato vernomen heeft is 't ook zoo ten opzichte van haar eygen geslagt (of de Hott³⁾) maar my hebben ze dan wel behandelt, en waaren zelfs verleegen als my wat weederwaardigs ontmoete dat zy als schuldig mogten aangezien worden, en als ik onder haar kwam te verongelukken, dat zulks van mijn natie (of de Christenen) by haar gezogt en gewrooken zoude worden). Maar 't was of het God den Heere bestierde dat ik na het oosten langs de rivier moeste trekken, want 's morgens was de rivier weer en kant en wal vol.

Dus getrokken 4 September na Claas Bastaard zijn craal genoemd de Kakais en aldaar 3 daagen stil geleege, onder welke tijd den bastaard Claas te huys kwam, welke na de groote Namacquoos was geweest, om te handelen, by chabobe en de Keykao, ³⁾ die 't aldaar voor goed aanpreef dat ons weer deed van voorneemen veranderen, om langs de rivier op te trekken, nu maakten wy al vlot klaar om over te gaan, maar als de ⁴⁾ vlot ⁵⁾ klaar was, vertrouden zig de zwemmers ⁶⁾ ons niet door te brengen, zeggende dat de water nog te sterk was.

Voorgenoemde Claas Bastaard wist my te verhaalen dat hy by de Keykao of kapiteyn Kandelaars kraal hadde gezien 2 keerels met 2 meyde en kinderen van de Damracquoa natie, zijnde zo zwart als

1) Een Boer bedoelt hij.

2) Volgens B. bezat Wikar een rijpaard en vuurwapenen.

3) Twee stammen der Grote Namaqua.

4) Met de lidwoorden neemt men het dan al niet zo nauw: de vlot, de water e. d. Ook nu nog zegt men van een snel stromende rivier met veel water „die water es baja sterk.“

5) Volgens B. waren deze vloten gemaakt van wilgebomen, verbonden door touw, gedraaid van de bast van doornbomen.

6) Twee mannen zwommen voor aan het vlot, zes er achter om te duwen.

Linschoten XII.

tarentaale ¹⁾ en alle pokdaadig. ²⁾ Deeze natie zoals ik na dato ver-
noomen heb woenen onderkant de Blicquoas ³⁾ aan de andere groote
rivier die na het Noord loopt, zijn klijnder van gewas en statuur als
de Blicquoas en in haar gezigt gesneden. Deeze Damracquoas wor-
den by de Nomacquoas capiteyns goed uytgevoerd en opgepast al
uyt vreeze omdat ze voor zware tovenaars gehouden worden, die
ook zelfs den weer en wind zouden doen veranderen, na hare vertel-
ling. Onder gemelde Keykao capiteyns gebied zijn nog 8 kraale die
ook capiteyns hebben zelfs de voorste Namacquoas hier vandaan,
gen. de Kamingou die aan 't warme bad ⁴⁾ en zomtijds wel aan de
groote rivier aan de overzeyde liggen.

Deeze kapiteyn is byna een afgod by de Nomacq: want niemand
mag van hem quaad spreken, hy laat zig ook schatting geeven om
zijn honeur op te houden want als hy verarmd word moeten hem alle
de kapiteyns, onder zijn gebied staande, elk 4 veerze en een os gee-
ven, en als zyne soldaten wat verruyt hebben brengen zy de beta-
ling eerst by hem om te wyzen, wanneer dat hy van den tobak van
yder, een kortom ⁵⁾ afneemt. Hy steld ook wetten en laat hem ook
gehoorzamen want voor deezen hebben neeven en nigten nooyt moo-
gen trouwen by de Namacq: want dat zo veel als bloedschande by
haar gerekend word; neef en nig word by haar zo benoemt als broe-
der en zuster, en ook alzo in waarde gehouden, maar deeze capiteyn
Kandelaar heeft voor eenige tijd geboden (om eygene interessehal-
ven) dat neeven nigten trouwen moogen. Dit word nu ook by haar
zint die tijd gedaan, nu meyden zig alleenig zusters en broers, maar
't volgende geloof hebben ze dat by haar als een pligt geagt word,
die niet verzuymd kan worden, als de broer komt te sterven moet de
overgebleeven broer zijn overleedene broeders weduwe trouwen, en
dit huwelijk, is zo heylig dat de andere vrouwen deezes mans hare
jaloursheyd niet durven laten blyken, ook als de vader komt te
sterven, moet de oudste zoon zijn vaders jongste vrouw trouwen,
maar de oudere vrouwen niet.

1) Tarentaal, paarlhoender. (*Numida mitrata* of *Numida coronata*). Damracquoas wor-
den nu Damara genoemd.

2) Pokdalig is bedoeld.

3) Hiermee worden Beetsjoeanen aangeduid. Cf. Deel XI, bl. 62, noot 1.

4) Welk Warmbad is bedoeld?

5) Een kort stuk tabak. Cf. *Ten Rhijne, Op. cit. Cap. XXVII* De lingua eorundem:
„ . . . nisi illi, qui dudum prope *fortalitium* vitam transegere, nostratibus se accommodent,
plurima *Belgica* vocabula, sola terminatione diversa callentes. Omnia ferme finiunt in *kom*,
ut *tabakkom*, tabacum, *kortom*, portiuncula, *horom*, audire &c.” Cf. ook hierboven bl. 6.

Ik vroeg dan, hoeveel vrouens dat een Namacq: te gelijk bezat, antwoord, ten minsten 2 ook wel 3, 4 à 5 ook wel is gebeurt 6, wederom gevraagd waar koomen al de vrouwluy vandaan, Antw.: Om de beeste halven vind men zo veel grafte in dat land, maar niet van ziekte, dat is te zeggen: de Namacq: keerels vermooren alle jaaren zo eene meeningte van malkanderen om de beeste, de meyden koomen niet in den oorlog, daarom schieten zy over, en door dien weg die in 't leeven blijft en overwinnaar is word zowel rijk van vee als van vrouwens. N.B.)

Van avond 1) kwam er een party van de Boestjesmans Hottentots uyt de zandveltskraal of Samgomomkoa, deeze hebben vee maar weynig, zijn tog geene roovers maar omdat ze zig meest met wildschieten en veldkost geneeren worden ze Chaboup of Bossiesmans van de Namacq: genoemd. Deeze Samgomomkoa zijn meestendeels vrienden met de Eynikkkoa, waar wy heen willen, zy hadden al van onze komst gehoord, prezenteerden zelfs haare dienst aan, om mee te gaan na de Eynikkkoa, en den weg te wyzen. Zy wisten ons ook te vertellen dat de onderste Eynikkkoa genaamd de Namnykoa of krosdragers, oorlog met de boovenste genaamd de Gyzikkoa of tweelingkraal gehad hadden, en een groote trop beeste van de laatstgemelde afgenoomen, en ook dat de laatstgemelde waaren na de Blicquoas gevlugt. (De helft van de Gyzikkoa natie woond aan de andere groote rivier 2) en zy zijn zelve bastaard blicquoas).

Deeze vertelling was maar ten deele waar, want na dato by de Namnykoa koomende, verstonden wy dat het wel zo was, maar de Gyzikkoa hadden nog grooter trop beeste van de Namnykoa weder afgenoomen, als de eerste van haar, en dat ze nog in haar land woonden, maar de capiteyn met meer volk van de Gyzikkoa was in den strijd gesneuveld.

Met boovengemeld Samgomomkoa of Zandveltsvolk, zijn wy nu op reys gegaan, en tot na Koungama getrokken alwaar wy een met pijl gekwetste Hartebeest doodschooten. Den 11 overgebleeven om de vlijs te droogen, 3) 12 getrokken na Gouns alwaar de Zandveltsvolk (Samgomomkoa 4)) haare kraal was. De kraal was ver-

N.B. De Keykao capiteyn met zijn onderhoorig volk voeren altijd oorlog met de Zambdana en de Hottentots die langs de visrivier en na de strandkant woonen.

1) B. vermeldt dat het 9 September was.

2) ?

3) Tot padkost namelijk.

4) Samgonomaqua komt in B. voor.

deelt, dat hier maar 13 strohuysen was. De rest van de kraal was om datter teegenswoordig de tijd van de voogelstruyseyers is, na de grasvlakte getrokken, der capiteynennaam waaren Gounzaap en Ouga, waarvan de laatste mijn reyscamraat en broeder geworden is.

Den 13 September slagteden zy een beest, waar zy my en mijn gezelschap ook van gaven. Wonderlijk leeven zy want als ze op reys gaan slagten ze te huys en eeten dan zo lang dat alles op is en met die buyk volloopen zy zonder kost meede te neemen, wel een maand lang, leevende alleenig van veldkost. Den 13 zijn wy met 11 man Hott^s van de Samgomomkoa getrokken, tot waar Zabisies rivier in de groote rivier inkomt, 14 tot na Kamasrivier, 15 over de Nakourisberg gepasseert na de Chabous (de brakke water genaamd) bezwaarlyke weg gehad over de berg, boovenin den berg zijn groote steene, besonders na marmer gelykende, hier is het mooyste velt in de grasvlakte wat ik ooyt gezien heb, maar jammer dat de fonteyn brak is en datter maar een naauwe poort na de rivier gaat.

Hier aan de overzyde van de rivier leg een Bossiesmanskraal genaamd: de Nanningai of bergklimmers hebben vee en volgens be- duyding veel sterker van volk en strohuysen, als de voorige Samgomomkoa; bragten ons 3 schapen en 1 kalf tot slagteeve, voor tobak en daga; hier hebben wy een zeekoey gekwetst, en zijn wy dus hier gebleeven om die op te zoeken; by dit geval heb ik ondervonden dat men ook met een klyne donderboskoegel een zeekoey kan dood schieten als 't maar half tin half loot onder de koegels is, de zeekoey kopbeene zijn zo hard dat een koegel van puure loot daarop slaande zo plat als een koek word. Hierby wierd ik ook gewaar dat de Bossiesmans niet durven doorzwemme waar een zeekoey of 2 legt, en is my ook verhaalt dat al meenige Hott^s van zijn leeven van zeekoeye middel door gebeeten zijn en oude Gouzep of Baartman toonde my zijn borst daar een zeekoey van zijn leeven al ingehapt hadde, maar dat was op de wal voorgevallen, 's nagts als zy zeekoeye gejagt hadden, welke manier van jagte ik wel verders beschryven zal.

Onse gezelschap van Bossiesmannen waaren door de rivier gezwommen, om de gekwetste zeekoey op te zoeken en vonden hem nog leevendig aan deeze zyde ¹⁾ van de wal leggende, want de andere zeekoeye hadden hem al uyt gebeurt en 't vreeten van de vis kan de gekwetste zeekoey ook niet verdragen dat hy de wal kiezen moest, hy lag nu onder de hoever ²⁾ dat wy dees kant zijnde hem niet zien

1) Dus de Zuidzijde.

2) Oever.

konden, maar zy wel van de overkant, dus schooten wy op een gezonde digt aan de wal leggende zeekoey en de gekwetste lag onder de hoever, digt by ons, die wy niet zagen, anders had men hem met een assagay kunnen dooden; toen de schoot af was, zag wy eerst dat de gekwetste zeekoey begon te spartelen, om in 't water te koo- men, die ons ook ontglipte wyl de koegel niet onder wilde; nu begon 't al donker te worden, en 't was ver na onze leegerplaats, maar de Bossiesmans zwommen tog deur, ver onderkant van waar de zeekoeye laagen, en kwamen by ons.

T' was nu braaf koud en ik was hier maar in mijn hembd en broek, dat ik overleyde om maar by de vuur te zitten, en zo den nagt deur te brengen, maar de Bossiesmans maakten voor my een warme kooy, dat ik slapen kon, zy maakten eerst een groot vuur op de zand en als die uytgebrand was, graafden zy in die warme zand een sloot zo lang als ik was, leyden gras en bossies in die warme sloot, waarin ik gong leggen my met gras en bossies toedekkende, de warmte uyt de grond waar ik op lag, deed my zo goed dat ik wel haast in slaap viel, en den nagt gerust deurbragt. Zo een kooy noemen zy eykaro. 1)

Een oud vader en capiteyn van de Bossiesmannen genaamd Ougaa 2) bediende my van avond, en aanbood om my als opligtbroer aan te neemen, 3) daar ik ook in gewilligde, maar ik had geen beeste- zeyde ik om hem te geeven, maar hy zeyde my dat de tobak was net

1) Voorzover bekend nergens anders vermeld.

2) Wikar geeft niet de vertaling van de naam. In het namen geven plachten de Hottentotten dikwels een gebeurtenis te herdenken die bij de geboorte plaats vond. Graevenbroeck (*Op. cit.*) verhaalt er over: „Een kraamvrouw diene hare naaste vrouwelijke bloedverwanten als vroedvrouwen. Op den achtsten dag na de geboorte van het kind, en somtijds later, wasschen zij de kraamvrouw in den winter met lauw, in den zomer met koud water van top tot teen in haar hut, terwijl al de mans verwijderd zijn; en eerst dan laten zij haar toe om uit te gaan. Daarna noodigt de man zijn bloed- en aanverwanten uit om op zijn plek zamen te komen, waar hij dan, als men zamenzit, het eerst zijn vrouw vraagt over den naam dien men het kind geven zal. In den regel stemt hij met haar in, en dan juichen al de rest de schrandereheid der kraamvrouw toe, begroeten het kind bij zijn naam, en na het even, als zijn ouders, gelukgewenscht te hebben, brengen zij den dag door met het vieren van het geboortefeest. Ik ken een Naturel, die *Gauda*, d.i. *Damhert* heet, omdat op den dag van zijn geboorte, terwijl zijn moeder niet wist welken kost zij te eten zou geven, zijn vader met herten beladen van de jacht thuis kwam, zoodat men het vleesch aan de hongerige gasten kon geven, en de vellen als zwachtels voor het kind kon gebruiken. Vandaar de naam dien zij het gaf. Een andere kwam midden in den zomer in de kraam, net op een tijd dat de zon met zijn stralen de aarde en het vee het meeste droog maakt, en gene dus dor is, het vee geen melk geeft. Toen nu de kraamvrouw hierbij nog zag dat ook haar eigen borsten droog waren, noemde zij haar dochtertje *Bithatà*, een zamenstel van *Bi*, melk, en *Thatà*, gebrek, en dus met een zeer gepasten naam.”

3) Deze meedeling is zeer merkwaardig en verklaart wat oudere schrijvers wel opmerkten. Graevenbroeck (*Op. cit. vert. Van Oordt*) geeft er voorbeelden van: „Allen zijn

zo goed als beeste van mijn kant; als ik van zijn leeven beesten kreeg, dan konden wy malkander over en weer geven, zo niet hy was tog mijn broer en zou mijn nooyt verleegen laten, maar my helpen en getrouw weezen dat ook na dato waar geworden is, want ik moet voor God en de menschen bekennen, dat hy my niet alleenig als een broer, maar zelfs als een vader in al mijn jammer, elende, hongersnood en levensgevaaren geweest is. Volgens Hottentots manier mag ik hem nu niets weygeren, als hy my vraag, en ik 't heb, moet ik hem in alles helpen en bystaan, en hy daarteegen aan my ook net zo. De ceremoniën van haar hierby gebruykelijk hebben wy niet gedaan waarvan op een ander plaats zal gemeld worden.

Des morgens weeder zогten wy na onze gekwetste zeekoey, maar kon hem niet krygen, en keerden weederom na onze scherm. 1) Deeze gemelde zeekoey is na dato de oorzaak tot een groot ongeluk geworden, want 3 daagen na onze vertrek hier vandaan, is de zeekoey dood gevonden van 't volk van de voornoemde Nanningais, van deeze hebben eenige meyde by de zeekoey vrolyk geweest, hebbende 's avonds in de Oliphantspad, langs de rivier zonder honde of vuur by zig hebbende, gaan leggen, om te slaapen, toen is een groote oliphantsbul 's nagts gekoomen en 2 van die meyde slaapende dood getrapt; en by mijn weeromkomst, waaren daar nog 2 gekwetste, de eene de arm af, de andere een stuk van de wangvlijs af. Den 19 September van Chabous na Evyop weeder een zeekoey in de bek geschooten maar ook niet gekreegen.

De Hottentots wisten my te vertellen, dat de groote Namacquoas die zeer vee rijk zijn, haare staat en rijkdom vertoonen in een melkdrinker, die noemen ze op haare taal teyaap, 2) voor zo een word een huys alleenig gemaakt en een kooy waarvan hy niet mag opstaan, maar geduurig blyven leggen, zo lang als de navolgende cuur duurt, want voor hem worden de beste 8 koeyen vastgemaakt en gemolken, wiens melk hy en zijn oude oppasser of toovermeester dagelijks moet verteeren: hier mag geen hond of mens anders van genieten als zy 2, hy moet leggende de melk drinken, en in geen voorvallende geval

trouwens op die gemeenschap van goederen gesteld, zoodat een aangestoken pijp tabak van den eenen mond naar den anderen gaat tot de tabak in rook en asch is opgegaan. Dien wedijver om goed te doen moeten de Christenen van zulke barbaren leeren!" Dapper (*Op. cit. p. 644—645*) vermeldt dat: „als d' een wat beeft, dat den ander gewillighlyk zal mede delen: ja, al waert noch zo klein, zoo trachten zy altyts met elkandre broederlyk te parten en te delen."

1) Van takken namelijk.

2) Voorzover bekend nergens elders vermeld.

opstaan maar zijn oppasser moet hem reynigen, en zoals hy maar wakker word moet hy weer drinken of hy 't binnen houden kan of niet; dit duurt wel 3 à 4 maanden, ook wel langer, dan begint de melk ten laatsten in zijn lighaam te teeren, of hy houd nu de melk by zig, nu begint hy vet te worden ¹⁾ en zyn boutvleys begint met barsies of rimpels te springen, zoals de buykvel van een jonge meyd, die zwanger gaat; als hy nu zo vet genoeg is, dan word er een schaaap geslagt; en dan moet deeze teyaap of melkdrinker al de vet van 't schaaap uytdrinken dan staat hy eerst op, en nu is hy wanschapelik van vettigheyd. Zo een teyaap trout nooyt, ²⁾ en volgens hare vertelling kan zo een Hott^t magtig lang zonder kost uythouden, maar zijn gewezene oppasser die hy gedurende de cuur gehad heeft is ook niet mager.

Den 21 na de Kalagas en daar overgebleeven om olifanten te jagen waarvan hier onder in 't bos een groote meenigte was, ook met klyne kalvers by zig. Hoewel de Hottentotten zeer assurant waaren konden wy tog niet een van de kalvers dood krygen daar zy anders de grootste olifantsbul met assagaye dood maaken, want zy hadden 't verbruyt daarmee dat ze aan 't boovenend van de bos dwars na de rivier geloopen hadden, om water te drinken, de onderend van de bos was booven de wind, daar staken zy de bos in brand, en gingen op 17 tree naby de olifant en. De olifanten streeken wind af van de vuur de rivier op, om uyt de bos te koomen, daar de Hott^s zeer verblyd om waren, my toezeggende dat ik vanavond olifantsvlees zoude eeten, want daarbooven als de olifanten uyt de bos waaren, circa 200 of 300 tree, moesten de olifanten naauwe bergen en hooge klippen passeeren, (op welke plaatzen zy de grootste bul dooden, hem zo lang in de nauwe gangen tussen de klippen waar den olifant braaf langzaam moet weezen en kan zig daar ook niet te weer stellen, met assagaye steekende en goeyende, de zeene af van des olifants beenen en ook op 't lijf, agter blad en zo al voort, dat hy ten laatsten flauw gebloeyd is). De Hottentotten nu kort agter de olifanten na, maar de olifants op de flus genaamd waaterdrinkersspoor koomende, en de spoor gerooken hebbende, draayden kortom, hart loopende wederom na de bos waar zy vandaan gekoomen waaren; op dit gezigt moest men gezien hebben, hoe de olifantsvervolgersklauwen in de grond zaten, om de op zy leggende klipheuvel te haalen, want de

1) B. vermeldt dat hij in het begin van de kuur sterk vermagert.

2) B. vermeldt: „Deezen Tyaap zegt men dat 't lang zonder voetzels kan uythouden, dog te gelyk dat hy door onmagt nooit trouwt.”

olifants wierden haar ook gewaar, als de olifanten in de bos waaren probeerden de Hott^s wederom, dezelve met vuur daar weer uyt te krygen, maar de olifants lieten 't vuur tot by zig koomen, kwamen wel tot aan de end van de bos, maar heel en dal daaruyt, dat wilden ze niet, waarop zy geen kans meer zagen, om met assagaye te jagten. Toen heeft den Hottentot Claas Barend met 't klyne geweer daarheen gegaan, en op 21 tree na schoot hy een olifantskoey agter blad, die daarop een bulk gaf, toen hoorde men boomen breeken en kraken, want op de bulk van de koey, kwam de bul agter de Hottentot, schreeuwde ysselijk, en had zeekerlyk den Hottentot gevangen, in dien de honden niet tusschen in waaren gekoomen.

De Bossiesmanshonden zijn klijn van gewas en hebben geen stemme om regt te blaffen maar 't zijn haare melkkoeyen, daar ze van leeven, zooals ze maar 't spoor van een jonge genzebok of jonge hartebeest kalf etc^a krygen, dan kunnen ze met behulp van de honden zulke kalvers krygen, want die zijn der al op geleert; den naäs of den eerdwolf word by haar 't meeste met deeze honden gevangen; ik oordeel dat de honde in gaauwigheyd en hart loope weynig een windhond nageeven. Wy lieten dien avond de olifanten staan en 's morgens 22 September weer heengegaan hebbende, vonden wy bloed tot in 't water, en dat de olifanten na de overzyde des riviers deurgedaan waaren, waarop wy weer na huys keerden.

Hier was ook varze renoster en kameelpeerdspoor maar te zien kreegen wy ze niet, want nu was nog water overal in 't veld, dat men ze langs de rivier weynig te zien krijgt, maar met mijn weeromkomst in de maand van December heb ik wel 20 kameelpeerde en meer in een trop om deeze streek langs de rivier gezien. Van Kalagas na Kaykoop getrokken; hier heeft voor eenige jaaren een zwaare Bossiesmanskraal met vee geleegen, die nu na Cupido Roggevelt ¹⁾ zijn bezoek verstroyt is.

Hier heb ik de eerste kaysi of wildgaate gezien daar ze zeekoeye, hartebeeste en meer wild in vangen. Deeze kaysi of wildgaate worden in de harde klipgrond gegraaven iets wyder van booven als van onder, onbegrypelyk voor my, hoe zy in de harde klipgrond en dat zonder koevoeten of wyntjesyzers, kunnen zo diepe gaate graaven, maar zy hebben een olivenhout kieri, die scherp op de end is gesneeden, en omtrent iets onder op de helfte van de kirie, is een ronde zwaare steen daar een gat ingewerkt is in de middel; ²⁾ deur die

1) Een Basterd Hottentot.

2) Een doorboorde stenen bol uit het neolithies tijdvak.

zwaarte die de kieri van de ronde steen ontfangt spoedt grave tog reedlijk. Van deeze voornoemde kaysi of wildgaate gaat van weerskanten schuyns af 2 sterke henninge, van weerhaakdoorns of noey gemaakt, en waar de 2 heyninge nu by malkander koomen, daar is een gat zomtjids 2 à 3 naast malkander, want het is zo gepractizeert, dat als 't wild van de rivier af komt, raaken zy binnen die 2 heyninge, die dan na verdrag schuijns na 't gat toe gaat; nu ziet 't wild de opening op de end van de hennings waar zy uyt wille loopen, maar daar is 't gat met fyne takke overgeleyd, en met gras van booven toegespreyd, daar valt 't wild dan in. Zy vertelle dat ze wel kameele en andere wild kunnen vangen daarin, maar ik hebbe dan zelfs daarin gevangen gezien een zeekoey en 1 hartebeest, by de Namnykoa.

Van daag (25 September) zijn wy van de rivier gescheyden en trokken van Kaykoop na Hougay, dewyle de rivier nu een bogt neemt in 't noorden en onze cours oost moet weezen zo hebben wy de rivier verlaaten, en deur verscheyde groote grasvlaktens, en over een berg heeden gepasseert; de weg die wy heeden gepasseert benen is zeer moeyelijk namelijk over de berg te koomen; hier in deeze berg heb ik gevonden een soort zwaare steen van gewigt, na mijn oordeel denk ik 't yzererts te zijn. Nu uyt de rivier zijnde moeten wy water graven, voor ons en voor onze draagossen. De olifanten en renosters graven hier ook voor haarzelve water, ¹⁾ 27 September tot na Eyasa by Kaykoop heb ik aan de rivier kleyne steene gevonden, gelykende robyne, maar 't is granate. ²⁾

De Hottentotskinderen kunnen zeer behendig voogels vangen, want van voogelente ^{N.B.}) of vogelstront zoals ze hier buyten genoemd word, neemen zy de binnenste pitten, die kaauwen zy, en de

N.B. Deeze voogelente is een aparte gewas, groeyende op de swartebbenhout, dawee, doornboome etc.^a Het wordt gezeyd dat 't van de voogelmist op zulke boomen vallende, aan 't groeeye [gaat]: ik hebbe in mijn kleyne herbarium 2 bloeyende takkies hiervan.

1) Cf. „Ik heb hier iets gezien, dat ik tevoren nog nooit gezien had. We waren bij een water in de rivier uitgespannen. Doch de paarden proefden dat water niet eens. Neen, als honden groeven ze, elk voor zichzelf, een gat in het zand. Dan stonden ze er in te loeren, tot dat het vol water werd, en dronken het dan leeg. Eén van de paarden deed niets aan het werk, maar schopte één van de gravers eenvoudig weg, en dronk het water uit. Gert Mostert vertelde me toen, dat de paarden in het Zandveld dit altoos deden, als het water te zout en te warm is. Het schelme paard komt uit het Hardeveld, en heeft dus nog niet geleerd water te graven." *Ds. W. J. Conradie. Ondervindingen van een jonge predikant in Namakwaland. Londen. 1909.*

2) Een granaat heet in het Engels „Cape ruby.”

massa van de pitten deurgekauwt is, word die zo taay en kleeverig als lijm ooyt weezen kan, zo een klomp kleeverige lijm neemen zy tusschen de vingers, en draayen daarin een lange stuk biezem of mattyesgoed. Van deeze mattyesgoed waar de kleeverigheyd om gesmeerd is, leggen zy stuk 2, 3 à 4 naast malkander langs een put water of klyne fonteyn, de enden van 't gesmeerde mattyesgoed leggen zy onder klippen vast, als de klyne voogels water drinken, gaan zy met de voeten op 't gelijmde mattyesgoed zitten, gemeenlijk als zy wegvliegen willen raak de punte van de vlerke aan 't kleeverige mattyesgoed vast. De kinders zitten nu agter een boom of bos, en loeren als de voogels gaan zitten, wanneer zy hard toelooopen om te vangen. Den tortelduyf is de grootste voogel die zy hier met deeze kunst vangen.

Zo als de kinders der Eynikkoas kunnen loopen word haar een boogie en peyltjes gegeeven, dat ze al vroeg haare excercitie leeren; nu klijn zijnde jagten zy klyne hagadisse die ze doodschieten, braden en opeeten, ook vinke en meer klyne voogels schieten de kinderen, en zijn hierin zeer eergierig want alle de velle van de klyne voogels die zy doodgeschooten hebben, worden aan haare kop gehangen, dat voor haar een groote eer is; dat is voor de ouders ook een groote blijdschap; voor 't overige zijn ze zeer slegt in haare kindertugt, want hoe grooter brakke dat de kinderen zijn, om te bakkeleyen, vegten etc., hoeliever voor de ouders, en door die beuzelagtigheeden der kinderen, koomen de oude ook veeltijds aan malkander, dat hierdoor wel moord en doodslag geschied. Een moeder zelfs verdraag geduldig dat ze met stokken en steenen gegoeyd word, voor een eer en geluk agtende, dat ze zo een quaadaardige held tot zoon heeft; als de kinderen 6 of 8 jaar oud zijn, word voor haar scherpe stokken, op de manier van assagaye van dawee of sapreyhout gesneeden, nu gebruyken zy een stomp van een oude gevallen kookerboom voor 't gewaande dier, de kookerboom is zo voos dat de scherpe stokken die daarin raak, vast blyven. Zo leeren zy eerst op twaalf à 15 tree goeyen, maar de oude goeyen net op 24 of 26 tree. Hiermee heb ik my ook zelve geëxerceert, ook met pijl en boog te schieten.

Nu ben ik onder de Basterd Babiane, ¹⁾ want wy ze zo min als de Babiane te spreken krygen, want zoals zy maar wat gewaar worden zitten zy booven in de kranzen en bergen, zoals de Babiane. By mijn

1) Blijkbaar zijn de echte Boesmans bedoeld. B. vermeldt dat het gezelschap te Eyas komt „en waren hier by de wilde Tkaboeks die evenals de Bavianen op het gewaar werden van eenig mensch in de Bergen en op de Klipkranzen wyken en zich verbergen.“

tweede togt hebben wy ze tog bepraat, dat ze afgekoomen zijn, wanneer wy vrede met haar gemaakt hebben; toen zijn ze ons eenige schoften agterna gevolgt, als goeye kennisse om te aazen, als wy wat wild schooten, haare taal is weynig van de Namacquois verschillende, haare kost is dasse, jakhalse, wilde katte, slange, Hott^s rijst, 1) en al wat ze maar krygen kunnen, haare dragt is karosse aan malkander genaayt van de velle van boovengenoemde gediertens, of van noäs, klijnder als den jakhals graauw van couleur, met een spitze bek. Ik hebbe hier een vel van voor den Weleed. Gestr. heer gouver.^f meegebroght, maar de ooren van 't gedierte zijn van de mot beschadigt.

Nu is ook onze kost op maar wy krygen God zy dank dassies en hoonig in overvloed. Onder de Hott^s word 't honigzoeken of byejaagen, voor een kunst gehouden, en 't is ook wëezentlijk zo, want in 't wilde, woeste veld waar ze geen nesten weeten, krygen zy die; tog 't gemakkelijkste om te vinden is 's avonds een uur circa voor zon-
 ondergang, dan trekken de beyen na hare nest wind op, maar overdag moet men zig na de voorvliegende bye rigten en zien hoe haare cours is; let dan op de wind en regelregt wind op loopende, dan vind men haast weeder een tropje beye. Dan is de nest niet ver meer, in de dikke bosschagie van geboomte aan de groote rivier letten zy op de mist van de beye, en daardeur vinden zy de nest, die honig uyt boomneste gehaalt, is aangenaamer als die uyt neste in de berg leggende gehaalt word, want in de riviersbosschagie zyn geene giftboomen of bossen gelijk als in de bergen.

Nu leer ik op zijn Bossiesmans te leeven als 't noodig is. Ik leer nu ook de wortels te kennen, welke eetbaar zijn, zoals een die zy haäp noemen, die groeyt net als een klimop langs de haakdoornboomen, of wagt een beetje, 2) deeze groeye wel 2 el diep in de grond en een van de grootste kan wel 2 menschen haar bekomst van eeten, is van smaak byna als witte wortel, maar haarig of draadig van binnen, hy word onder de as gaar gebraden. Hott.^s brood: in de grasvlaktens vergaaderen de mieren 't zaad van de lange witgras of *gaa*, op zo een plek raapen de Bossiesmans 't zaad op, en wannen de zand schoon daaruyt, stampen 't zaad en maaken daarvan een deeg, en kooken dat zoals wy kluytjes kooken, is zeer voedzaam maar heeft een vreemde smaak.

Wilde aprikooze op Hott.^s kalouwep, is een aangenaame vrugt van smaak en zeer voedzaam, worden ook van de Hottentots ge-

1) Miereneieren.

2) Nog spreekt men in Zuid-Afrika van de Wag-een-bietje-doorn.

droogt gelijk als de rozijntjes en voor den verleege dag bewaart. Hier groeyt eene meenigte van swartebben houtboome en ook kameeldoorboome is regt mooyrood, en hard, ik denk dat 't Brasilyes hout moet zijn. Den Hottentot Claas Barend zeyd dat Jacobus Koetze met zijn eerste togt deezen boom alzo den naam gegeeven heeft, dewyle de kameelepcerde meestendeels in de toppe van deeze boomen vreeten. ¹⁾

Den 29 September zijn wy na de Haris getrokken, nu kwamen wy onverziens op een Bossiesmanskraaltje van 3 strohuysen, de kinderen naamen de vlugt de berg op, maar de oude waaren vrolijk by de bierpot, dat zy ons niet gewaar wierden, eer wy by haar waaren, daar zy ons uyt benoutheyd op staande voet de pot met bier en moer overgaven, met een knapzak honig. Nu maak ons gezelschap ook dagelijks bier, de moer waardeur 't bier aan 't werke raak is de wortel ^{N.B.}) van de voornoemde haäp of haarwortel, die word gedroogd en gestampt en helpt de warme zoete honingwater vooreerst aan 't werken, datter moer van komt, die naderhand hoe meer hy gebruykt word zo veel te grooter word hy ook, daar is eenige moer die buykpijn veroorzaakt, maar onze moer is goed, van 2 spoelkomme schoone honig en 4 of 5 pintjes water kunnen zig 6 of 8 Hottenⁿ vrolijk van maaken, de pot word by de vuur of in de zon gezet dat hy warm word of aan 't werke raak, als de bier circa 4 uur in de droogen tijd in de zon gestaan heeft, borrel en werk hy sterk. Dan word hy gedronken eer dat hy verlopen is, en als de eerste water afgedronken is, word tot 2 à 3 keer na water op de moer gegeoeyd, die ook smaaklijk gedronken word, hierby word fris gebromt en gezongen zonder twist of tweedragt, die ik scherp verboden hebbe, want anders by deeze biervrolijkheyd weeten zy malkander alles te verwyten, en schieten malkander bont met pyle. Van de voornoemde bier krygen de jonge luyden niets maar die moeten nu vee en al watter is oppassen en bezorgen; by deeze Bossiesmans kraal was 't oudste vrouwschepzel dat ik denk van mijn leven gezien te hebben, ik moest voor dat oude geraamte eysselen, en tog was 't nog een vrouw van een jonge Hottentot.

Een ander van deeze Bossiesmansmeyde riep uyt, dat zy een man wou hebben, maar ik wist nog niet wat 't beduyde, want zy wou

N.B. De wortel haäp genaamd brengt een klimop voort hebbende een witte bloem met rode stanninas en piorillas.

1) Een zeldzaam geval dat bekend is hoe een plant een naam kreeg.

maar een oplit man hebben om maar wat tobak en daga te krygen. 1) Zy kwam stilletjes en bestrooyde een Nomakkoa Hottentot met roode boegoe die van kameeldoornhout gestampt was, waarop hy haar een brokje tobak en een handvol daga gaf; hiermee was gedaan. Nu noemen zy zig al haar leevenstijd man ende vrouw, en kunnen malkander niets weygeren, als den eene den anderen wat vraagt, en hy 't heeft, anders hoord 't hierby dat de opgeligte man voor zijn opgeligte vrouw, slagten moet en zy moet ter eeren van hem het netvel om de hals dragen, ende gal op de kop; 't vee dat by alle haare andersmaak N.B.) slagten, geslagt word, word altijd de pensvel open gesneeden, dan steeken zy de hand daarbinnen, en trekken de longaar af. Net zo behandelen zy haare vyanden die zy in oorlog vangen, die worden ook leevendig open gesneeden, dan steeken zy de hand daarbinnen, en trekken ook den longaar af. Zomtijds als de gevangene niet zoebatten wil, word hem wel eerst de schamele deelen afgesneeden en daarmee voor de bek geslaan, dit weet ik is onder mijn hierzijn gebeurt, tusschen de Kamingou 2) en de Nanningais. Deze naties hebben in de gepasseerde maand December 2 daagen gevogten, en van de Nanningais zijn 13 dootgeschooten en diep in de 20 van haar volk gekwetst. Maar de Nanningais hebben maar een van de groote Namacquoas of Kamingon gevangen en uyt spijt van haar groot verlies, hebben ze deeze zo gruwelijk behandelt. In alle haare andersmaak slagten dragen zo wel de mans als de meyde de gal op de kop en de netvel om de hals, en de meyde besonders de zee-ne om de beene. 3)

N.B. Als een Hott^t voor zijn huyshouden slagt, dat alle daarvan eeten moogen, dat is geen andersmaak slagt, uyt 't teegendeel hiervan kan men afneemen, wat een andersmaakslagt [is], dit is de naaste definition die ik hierop geeven kan, in 't kort gezeyd 't is een zoort offering daar maar zekere perzoonen van eeten moogen namelijk: die uyt zig zelve zulk een offering al gedaan hebben.

1) Een merkwaardige meedeling.

2) Zou dit dezelfde naam zijn als „de Kamezon's" waarvan sprake was hierboven in Deel XI op bl. 191, 197, 199, 211?

3) Nergens, voorzover bekend, is over dit „anders maken" zo duidelijk geschreven als hier. Kolbe (*Op. cit.* I. 505 en *volgg.*) spreekt er over en voelt hoe moeilijk het is nitleg te geven. Boven zijn dertigste hoofdstuk staat: „Van het offeren der Hottentotten, of (gelijk zy het gewoon zyn te noemen) van het Anders maken; als mede van de uitsnyding der Testiculi." En dan begint hij: „Men kan eigenlyk niet zeggen wat door het Anders maken verstaan word". Hierover handelt ook zonder nieuws te geven: *Nieuwste en Beknopte beschrijving van de Kaap der Goede-Hope... MDCCLXXVIII p. 188 en volgg.* Wikar geeft echter biezonderheden die nergens elders vermeld zijn.

Een mans andersmaakslagt moogen de vrouwen en kinderen niet van eeten, der vrouwen slagte inteedendeel net zo, maar van een plysterbeest die voor ziekte geslagt is eeten alle, als 't niet een bezonder handslagt is. Haar heele geloof zoals ik 't opgelet hebbe, bestaat nergens in als in slagte. Der vrouwen bezonderste daarvan is 1° als een meyd haar tyden begint te krygen, 2° als zy gezogt word tot vrouw, dat is de broekkrosslagt, 3° nu als zy weezentlijk getrouwt is, 4° als zy zwanger geworden is, 5° als zy in de kraam gekoomen is, 6° als zy sterft. 1) Der mannen alweeder als hy tot man gemaakt word, 2) den kneukelslagt. Als hy eenige ongedierte 3) doodgemaakt heeft of eetbaare gediertens die quaadaardig zijn, zoals den olifant, renoster, zeekoey, buffel, slang etc^a, ook voor den babiaan dat is de oude tyden zijn mens by haar, 4) maar by 't dood maake van kameele, 5) wilde peerde, hartebeeste etc^a word niet anders gemaakt, want die zijn niet quaad of stellen zig niet te weer, ergo word 't voor geen cordaat stuk gehouden, zo een gedierte te vellen. Voor een man word ook anders gemaakt van de keerels als hy gestorven is, en de vrouw met de vrouwen maak weer bezonders anders voor haar overleedene man.

Maar by ziekens is zo veelderley manier van slagte dat 't byna onnoemlijk is, dat gaat al na dat de ziekte is, en na 't bevel van den tovermeester; een van alle daar ik bygewoont heb, zal ik maar verhaalen. Als een mens zijn arm stijf of gebreklijk is, moet er een bezonder handslagt weezen, dat is als 't slagte aan gaat dan mag den patient dien dag geen schaaap, hond of kind of iets anders slaan, hier mag den patient en de naaste vrienden niet van eeten, de toovermeester N.B.) alleenig, 's anderen daags word er weer een schaaap by den patient gebragt, dan word hem een stok gegeven, dan ligt den toovermeester des patients arm op, en laat hem op 't schaaap slaan, met de stok, nu mag hy ook weer alles slaan, en hiervan moogen alle ook mee eten. Ook slagten zy anders maak als zy oorlog tegen malkander gehad hebben, bezonders voor die welke van haar gesneuvelt

N.B. Den tovermeester van deese en andere kralen, zonder dat de andere buiten den eenen, die den lyder aanneemt, zig met den lyder moogen bemoeien.

1) B. geeft reeds hier: „als zij weduwe werd”.

2) Zie hierover Nieuwste en Beknopte Beschrijving van de Kaap..., MDCCLXXVIII bl. 108—111.

3) Ongedierte is, als nog in Zuid-Afrika, gebruikt voor verscheurende dieren alleen.

4) Modern zou men zeggen: het prototype van de mens, volgens hen.

5) Men herinnere zich dat hiermee giraffen aangeduid worden.

zijn, en besonders voor die welke zy van haare vyanden dood gemaakt hebben. Dit geloof van 't slagte by haar gaat zo vast dat ik my daarover verwonderen moet, want al willen de kinders byna van honger verrekken, 1) dan zullen ze tog niet om een stuk vlijs die anders gemaakt is, huylen. Het is net of zy een aangeboore weetenschap hebben, dat ze weten dat 't zo niet weezen mag. 2)

Den 30 als wy vertrekken wilden vertelden myne bossiesmans, dat de kraaltje verleeden nagt weg gevlugt was, met zak en pak, en datter nog maar 2 oude op de kraal waaren, welke ik liet roepen en uytvraagen, waarom dat de andere gevlugt waren. Antwoorden dat ze gedagt hadden dat ze moesten sterven, en konden haar niet verwonderen 3) dat zy 2 van daag nog leefden, waarop ik haar liet vragen, of zy dogten dat wy moordenaars, schelmen en gaauwdieven waaren; antwoorden van neen maar nu kwam alles daar uyt, namelijk dat ze verleeden jaar 2 Hott^s die van de Namnykoa na de Samgomonikoa toeliepen, vermoord hadden, en dat was vriende van die Bossiesmannen, die ik by mijn had. Nu dagten deeze moordenaars dat wy gekoomen waaren, om zulks op haar te wreken; zo verklapten zy zig zelfs, en als de capteyn of meyn oplitbroer Ouga, en die andere van meyne Bossiesmannen zulks hoorden, wilden ze op staande voet de twee oude den kop inslaan, en den rest wat van nagt gevlugt was opzoeken, maar ik en Claas Barend keerde zulks, en wy kreegen ze eyndelijk met veel moeite tot stilstand, dat ze na my begonden te luysteren, waarop ik die 2 oude liet tolken, dat indien zy zulks meer deden dan zoude ik capiteyn Ouga niet meer keeren, waarom zy my preezen.

Van de Haris na Kougaas, vandaag heb ik de eerste Tarentaalse hoenders gezien, ook legewaane, 4) maar na dato zo als ik van de Bossiesmannen agter gekoomen ben, zijn dat geen legewaane, maar groote kliphagadisse waar ik ook een vel met kop en pooten afgeslagt van hebbe; want ik denk dat de legewaane in de groote rivier in 't water houden, zoals ik ook gezien hebbe, maar daarentegen de groote kliphagadisse in de bergen landwaards in, waar geen water hen of trent 5) te vinden is, gevonden. Een kleyne legewaane uyt 't water in de groote rivier gevangen, heb ik de voorlijf maar van ge-

1) Verrekken = sterven.

2) Een merkwaardig gegeven.

3) De zin is: niet genoeg verwonderen.

4) Leguanen, iguanidae, een reusachtige soort der hagedisachtigen, meent Wikar te zien.

5) In de beteekenis van: her of der.

zien, ik kan niet veel onderscheyt zien, want de tong is 2 spaltig net zoals van den kliphagadis, maar de kop is tog spitsder en langwerpiger als van den kliphagadis, hy is ook groender van couleur en schittert in 't blaauw, en alle beyde worden van de Eynikkoas graag geeten, den kliphagadis kan zo magtig vet worden, maar afgeslagt is hy scherper en leelyker van reuk als den legewaan. Ik hebbe mijn kliphagadis wel 14 dagen leevendig gehad en aan een pakriem vastgebonden laten weyen; hy eet miere, spinnekoppe en allerhande beesjes; als hy een mier ziet, steek hy 2 duym en wel langer zijn 2 spaltige tong uyt, en al is de mier nog een duym ver van de tong, haalt hy hem tog met den aassem. 1) Ik hebbe my ook van geloofbaare Christenen hier buyten op mijn weeromkomst laten vertellen, dat een geelagtige slang ten lengte van byna drie voeten en byna zo dik als een arm, gezien hebben voor wie een muys op zeeker distans gepiepen en geschreeuwen heeft om weg te koomen, maar naderde tog hoe langer hoe meer den slang dat hy hem ten laatsten in de bek ^{N.B.}) quam. Den langaazemvoogel 2) heb ik maar hier om deeze streek gehoord 's avonds, maar zelfs niet te zien gekreegen, de Hott^s zeggen dat hy grauwwagtig van couleur is, grooter als een vink, maar kleynder als een spreuw, hy schreuwte eerst eenige maalen kwak, kwak, daarna tjirrr en dat duurt uyt een aassem tot 4 à 5000 tellens.

Onbekende voogels heb ik tot nogtoe maar de volgende gezien. De kleyne papegaay of loeri, een heele groene omtrent zo groot als een spreuw met roode voeten, en een die ik maar van verre gezien heb gelykende een Cakatoe horende onder 't geslagt van uylen. Kleyne chystalsteene heb ik ook vandaag in overvloed gevonden, en een roodagtig steen in 't gebergte, die my in 't geheel onbekend is; 3) van avond by de fonteyn op een renoster geschooten, maar door de holle ribbes; den 1 October nagezet op de bloed maar niet gekreegen; teegen zonder weer een renoster gekwetst maar van dorst hem niet kunnen vervolgen. Een jonge genzebok 4) hebben de Bossiesmannen, vandaag met haare honden gevangen, ook eene ge-

N.B. Deeze slang is my gebelooft, by de eerste occasie als ik hier blijf; ik hebbe die mensen gezeyd, dat ze hem in sterke peekel bewaaren moeten.

1) Zo lijkt het inderdaad voor wie het ziet gebeuren.

2) De naam is uiterst juist gekozen. B. geeft: „vier of vijf hondert tellens”, wat vermoedelijk beter is.

3) Wikar erkent hier verstand van edelgesteenten te hebben. Cf. hierboven bl. 89.

4) Lees: gemsbok.

Langte van het begin een duuit, tot het eind zeer groot.
 volgens de Speldt, Ses voet, en een quart duym. Rijn.
 Hoogte van vooren een voet vier en een half duym.
 hoogte van achteren een voet vijf; en een quart duym.

Guays Sogenaamt Hardvarken
 Synce een reytē Mieren eter, van het vruwelyk geslacht

Miereneter.

dierte, die zy nuaap noemen, maar Claas Barend noem hem den eerd-wolf, van kop een jakhals, van couleur een tigerwolf en van pooten een haas gelykende, eet miere en smaak goed om te eeten. 1)

Vandaag wist my eenige oude van mijn reysgeselschap veel nieuwes te vertellen. Zy zouden na beduyding nog 16 dagreysen verder in 't noorden geweest hebben, als Hoppe zijn togt geweest is; vooreerst weezen zy my koraale die zy op Hott^s koeno noemen, van allerhande coleuren, de mooyste zijn als spaans groen of uytgeslagen kopererts, ik heb ze gezien ook stukken geslaan en weet er niets als glas van te maaken. 2) Zy koomen van de Zountama de meeste part, welke natie omtrent digt aan de strand zouden woonen, ander kant van de Zambdana. Deeze Zambdana nader aan de Namacquoas leggende als de Zountama koomen om te werken by de Namacquoas, zy smeeden van eyzer en koper fyne en groffe coraalen, welke 2 metaalen by haar ^{N.B.}) onder een benaaming gaat Namacquoas eyzer noengais of zwart koper, en avangais of rood koper dat is de regte koper. Den dagloon van deeze Samdama smits by de Namacquoas is dagelijks een ooybok, waarvan dat deeze natie slegt verzien is, maar beeste hebben ze zoveel te meer. De Zambdana en Zountama naties zijn veel zwarter als de Namacquoas maar tog zo zwart en schurfd van bakkes niet als de Damracquoas en de Blip, nu van deeze voornoemde koenkraale vroeg ik waar de Zountama daar aankomt. Zo zeyden ze als men haar zelfs vraagt zeggen ze al na dat de couleur van de coraale is, zoo een wey van gras, moeten ze ook voor de oude koeye hebben, en als die koeye vet zijn, worden ze geslagt en de pensmist in de grond gegraven, die zeeker tijd onder de grond blyven moet, daaruyt gehaalt, dat geeft dan de coraale; 3) maar onze Namacquoas zeyden zy die met meyde van de Zountama getrouwt zijn, vertellen dat anders namelijk dat de Zountama jaarlyks met beeste na de Kawep en Blip gaat, en voor die beeste krygen ze rykelijk van de voornoemde coraale by de vlus genaamd 4) maar by ons Namacquoas koomende geeven zy maar heel min van die coraale voor een beest. De agsterste naties waar de coraale vandaan komt, zouden ook wel zelfs daarmee by de Namacquoas koomen, maar zy worden van de Zountama weysgemaakt, dat de Namacquoas zo een

N.B. by de Namacquoas.

1) Zie deel XI bl. 155.

2) Is hier sprake van een soort malachiet?

3) Weer een bewijs hoe men trachtte te verbergen waarvandaan de kralen kwamen.

4) Op bl. 87 hierboven spreekt Wikar ook van: „op de flus genaamd“.

Linschoten XII.

quaade natie is, en dat de weg zo ver is en zonder water, dat als zy loopen zal haar kop als een voogelstruys eyerdop in vlakke worden, dat is t. z. dat zy sterven zullen en haar kop klapperdop zal van de Zountamas in de vlakke gevonden worden. 1) Dit is eerder te gelooven als 't eerste want de Zountama moogen wel deezen leugen gepractizeert hebben, om haare profijt die zy uyt de negotie van deeze coraale hebben; net zo een leugen vertellen ze ook van de schulpe of kouers 2) die zy op de kop dragen, maar de Gyzikoa natie daarbooven langs de groote rivier waar ik geweest ben vertellen my regtuyt, dat ze gezien hebben, dat de Blip uyt de kuyle van de andere groote rivier, die daarbooven maar 4 dagreyze ver in 't noorden van deeze rivier af is gelegen, dezelfde kouers in de kuyle des riviers graven. 3) Zy wisten my op te noemen de Zambdama, Zountama, Blip en Kawep aan de strand, de Damracquoa N.O. van de Keykoa, de grootste Nomacquoa capteynskraale. Zy beduyden my dat voor eenige jaaren aan de overzyde van de groote rivier een magtig groot stuk eyser gevonden was aan de strand. Na haar beduyding kan ik daar niets als een anker uyt maken, ook heeft een oude Hott^t nog een stuk van een zilvere beugeltas die daar gevonden is.

Zy wisten my ceremonies van de groote Namacquoas te vertellen die ik zelve na dato eenders onder de Eynikkoas en Korakkoa (waar ik onder gezworven hebbe) bevonden heb, behalven dat de Eynikkoas van Korakkoa den eenen bal uytsnyden, ^{N.B.}) voorgeevende daarmede 't hartloopen te bevorderen, of 't daaraan helpt weet ik niet, maar sy kunnen byna teegen een peerd hartloopen, maar eenige jonge Hottⁿ heb ik daar ook gevonden daar 't niet aan gedaan is, 4)

N.B. den linker.

1) Dit onvervalst achttiende eeuws Afrikaans laat aan schilderachtigheid niets te wenssen over.

2) Kauri's.

3) Deze meedeling moet onjuist geweest zijn. Kauri's kwamen van de Malediven, cf. hierboven deel XI bl. 16.

4) De kunstmatige monarchie was dus al in 1778 niet meer algemeen. In de 17^e eeuw was die een gewoon iets in de buurt van de Tafelbaai, en Kolbe geeft in zijn dertigste hoofdstuk de beschrijving van wat hij zag. Hij begint zijn betoog met de spreuk „Naturalia non sunt turpia,” en gaat dan voort:

„Met dit beding moet de Lezer weten, dat zoo dikwyls als een zodanige operatie geschieden zal, de gene, van wien de *Testiculus* zal worden uitgesneden, van de anderen en reeds gesneden Hottentotten, om dat kleine en ongesnede Hottentotten gantsch niet by de operatie zyn mogen, ruglings op de vlakke aarde gelegd, en aan hem de handen en voeten uitgestrekt, en ver van elkanderen gespannen worden, en eindelyk met strikken van biezen, of van diergelyk taai kruid gemaakt, gelyk de knipers tot de vaten gebruiken, vast word ge-

de Blip verzuymen dit niet, en snyden ook haare meyde. 1)

Als een meyd voeld dat ze haare maande of tyden begint te kry-

1) Dit gebruik, ook elders voorkomend, beschouwt Dr. Fritsch (*Op. cit. S. 282*) als een gevolg van de hypertrophie van de labia minora. Die vergroting zou dan aldus te verklaren zijn: „Es wäre wohl nicht unmöglich, dass die so regelmässig vorkommende Verlängerung der Labien und eventuell der Clitoris gar nichts Besonderes darstellt, sondern wesentlich als eine Folge der ausserordentlich häufigen Masturbation anzusehen ist; jedenfalls wird dieses Laster viel zur monströsen Ausbildung der Eigenthümlichkeit beitragen können.“ En op *bl. 351*: „Eine besondere Art der Unzucht, die Masturbation, ist unter dem jüngeren, weiblichen Geschlecht, wie ich auf gute Autorität hin versichern kann, aber eine so häufige, dass man sie als Landessitte hinstellen könnte. Es wird daher auch kein besonderes Geheimniss daraus gemacht, sondern in den Erzählungen und Sagen sprechen die Leute davon, wie von der gewöhnlichsten Sache.“

B. vermeldt: „Die Blicqua hebben ook 't gebruik om hunne wyven de sonderlinge klappen waar van dezelve gelyk andere Hottentotswyven voorzien zyn, met een ordinaire mes weg te snyden en te ontnemen; dog hier over werden zy door de andere Natien bespot, zo wel als over de gewoonte die onder hen heerscht, dat namentlyk de mans aan vreemde ryzende personen een hunner wyven tot gebruyk overgeeft; en de kinderen die daar van voortkomen even als hunne eigene beminnen en opbrengen.“

bonden, dat hy zich in die gedaante al zoo weinig kan bewegen als een misdadiger die op het kruis word gebonden, om gerabraakt te worden.

Deze strikken maken zy alle zelf, en wel zoo goed, sterk en hecht, en ook zoo wel gedraait, als een Lyndrajer in Europa die zoude kunnen maken, gelyk op een anderen tyd zal gezegt worden. Ondertusschen eer en alvorens de gene daar by komt, die den *Testiculus* uit nemen zal, komen 'er anderen, ook wel de genen, die hem eerst hebben gebonden, hem met de knien op beide de armen en beide de voeten zitten, om zich nog minder te kunnen bewegen; een van allen gaat op de borst leggen, om hem ook in die gelegde postuur te houden, en te betetten, dat hy het snyden zie.

Wanneer dit alles geschied is, zoo komt de oude Hottentot, die de operatie doen zal en moet, en als hy alvorens zyn daar toe benodigt mes, 't welk geen scheermes of vlym, maar een gemeen en tot eeten gebruikelek broodmes is, op een steen wel geslepen en scherp ge maakt heeft, zoo neemt hy den *Testiculus* in de hand, maakt een opening, ontrent anderhalf lid lang, en drukt den *Testiculus* daar uit, dien hy daar na achter niet by de bloed of water of andere vaten, maar aan het end van denzelven door en afsnyd.

Deze Hottentotsche Kapoeneerder draagt een byzonderen naam, waar ontrent weder te erinnern is, 't geen hier voren van den *Domine* is gemeld, dat zy hem den ouden Heer tituleren, wanneer hy een zodanige operatie doet. Deze titel is in zulk een grote achtung, als onder de Joden die van een beroemden Rabby zyn kan. Hy woont echter of by hen in hun Dorp, of word uit een andere Kraal gehaalt, en verzocht, om die operatie te doen, schoon hy voor het overige even zoo smerig en onwetend is als een van de anderen, en verder ook gene privilegien geniet.

Zoo dra de operatie geschieden zal, en de Patient gebonden word, zoo gaan eenige uit de Kraal, en nemen een der vetste schapen van hem of van zyn Vader, slaan het zelve op hunne manier, en niet zoo als in Europa geschied, gelyk op zyn tyd zal bericht worden. Uit het zelve nemen zy eer het recht dood is, de darmen nevens het net, en brengen het aan den ouden Heer of Capoeneerder, die van het warme vet, na dat hy *Buchu* en andere goede heilzame gepulveriseerde kruiden daar onder gekneet en gemengt heeft, een kogel maakt, ontrent zoo groot als de *Testiculus* geweest is, dewelke hy in plaats van den uitgesneden *Testiculus* in de opening steekt.

Wanneer nu dit warme en met gemelde kruiden, die byzonder heilzaam zyn moeten, wel doorknede vet in plaats van den *Testiculus* gestoken is, zoo naait de oude Heer zijne gemaakte

gen, dan blijft zy die dag in de huys zitten, dat geen wind of zon haar aanraak, dan moet haar ouders of vrienden dat ziende, schaapen en beesten voor haar slagten, wel 14 dagen lang, als zy rijk zijn. Zijn ze arm, kennen ze met een ook af, de jonge meyd moet nu de gal van 't geslagte op de kop dragen de netvet om de hals, de zeene om de beene, en is ze ouderloos, word voor haar van de ooms of broers 't slagttvee gegeven; zy zullen wel dit nooyt niet nalaaten om te geeven, maar zy weeten 't meysje zulks ook al haar leeven voor te houden, dat zy haar tot een mens gemaakt hebben.

Als een Hott' na een meyd vreyd om met haar te trouwen, zo spreekt hy haar nooyt aan, of vraagt haar ook niet, maar oua of zoekt

en hier toe benodigde wonde weder toe . . . met een spits gemaakt en als een els geslepen vogel-been, 't welk hare naald is, en met een zenuw van een os, of gemeenlyker van een schaaap, die zy uit de rug-graat halen, en als gaarn of zyde van elkander splissen en daar mede naajen . . . ; zo dra de strikken hem afgenomen zyn, komt de oude Heer weder by den Patient, en smeert hem met het overige vet van de nieren over het gantsche lichaam, zodanig dat hy schier druipet; en vermids hy gedurende het smeren heen en weder beweegt, en ook op den buik gelegt word, zoo is licht te denken dat de nieuwe pyn in verre gevoeliger moet zyn, dan de eerste.

Daarenboven komt eindelyk de gemelde oude Heer, neemt zyn eige Membrum virile in de hand, en maakt den Patient over het gantsche lichaam met zyn water nat. . . ." Kolbezieet in dit gebruik of vrees der vrouwen voor tweelingen of een godsdienstig voorschrift. Graevenbroeck vermeldt over de Hottentotten vlak bij het Kasteel wonend dat zij gewoon zijn „om van tweelingen het eene kind, vooral als het een meisje is, want jongens houden zij aan, op wreede wijze aan gevogelte of wilde dieren prijs te geven door het ergens in een boschje neer te leggen, of wel om het levend te begraven, zijnde huns inziens een vrouw niet geschikt om tweelingen te voeden. . . . Werpt een koe een bul- en een vaarskalf zamen, dan snijden zij het bulkalf in stukken en werpen het aan de honden voor, terwijl zij het vaarskalf, schoon zij het niet drachtig laten worden, dwaselyk aanhouden."

Dr. Gustav Fritsch, *Op. cit.*, S. 333, geloof niet aan het wegnemen van een testikel.

„Man kann nur die Vermuthung aufstellen, dass die Berichterstatter belogen wurden, inden die Eingeborenen ihnen aufbanden, sie schnitten den einen Hoden heraus, während sie in der That nur die Vorhaut entfernten. Die längliche Gestalt des Scrotum, in welchem ein Hode in der Regel viel höher liegt als der andere, vielleicht überhaupt die Bauchhöhle etwas später verlässt, mochte wohl das Ihrige dazu beitragen, der Fabel Glauben zu verschaffen. . . ."

Stow, (*Op. cit.* p. 260), sprekend over de Berg-Damara vermeldt echter: „There are certain families among them that cut out one testicle of every male child." Dat Fritsch kort voor 1870 geen voorbeelden vond, bewijst niets tegen de juistheid van vroegere berichten.

Wikar's meedeling is hier van grote waarde. B. geeft die aldus: „Zij verbaalden my eenige plechtigheden onder de Namacqua gebruikelyk, die ik naderhand conform gevonden heb by de Eynicqua, behalve dat de laatste en nevens deese de Gyzicqua, Blicqua en Coracqua de mansperzonen de linker Testiculus of bal uit 't zakje snyden; van welk gebruik de Namacqua geheel vreemd zyn. Veele oude mannen onder de Eynicqua heb ik gevonden die deze operatie hadden ondergaan; dog al de jonge karels die ik onderzocht, waren nog van beide de ballen voorzien. De ouden beklagden zig dat men zedert eenige Jaaren dit gebruik had veronachtzaamd, 't geen zy geloven tot het snel lopen zeer bevorderlyk te zyn. Of dit waarlyk daar toe diend kan ik niet zeker berigten; schoon my gebleken is dat de Eynicqua karels die van eene bal berooft zyn, in het hart lopen een paard wynig toegeven."

haar, dat geschied alzo: den Hott^t let wel op van te vooren, waar zo eene meyd 's avonds gaat leggen, en hy komt (als hy niet te beschaamt is of als hy dat regt van harte meent) terwijl 't vuur 's avonds nog brand in zijn aanstaande schoonvaders huys, en als alle gaan leggen en 't vuur dood is, gaat hy ook by zijn aanstaande bruyd leggen, welke meyd als zy niet te haastig is, opstaat en op een ander plaats gaat leggen. Den vryer blijft maar op haar kooy leggen, tot 's morgens als de dag daar is, wanneer hy zonder een woord te spreken opstaat en heenen gaat; de aanstaande avond alweer net zo, als de vryster haar kooy weer op dezelfde plaats is, als de voorige avond, dat is een teeken dat den vryer zal klaar raaken, al staat de vryster nu eenige avonden agter malkander op, dat doet er niets aan, dat is maar om de vryer zijn standvastigheyd te beproeven, hy moet maar aanhouden dan gewint hij 't. Nu als zy de eerste avond blijft leggen, dan staat de vryer eerst helder dag op; op de kooy laat hy leggen agter zig een lijfcoraale ^{N.B.}), dat is voor 't gebruyken van de kooy voor zijn schoonmoeder; nu ook zonder een word te spreken, gaat hy eerst helder dag weg, nadat hy eerst stilzwygende den karos met zijn bruyd gewisselt heeft, en zy geeft hem ruyk boegoe, daarmede poeyert hy zijn hoofd en vrijft zig onder de armen.

Nu moet er op staande voet een schaaap of beest van den vryer voor de meyd geslagt worden, de vier voeten van 't aanstaande slagteeve moeten aan malkander gebonden worden, in welke posituur 't beestiaal 1 uur of iets langer moet leggen. Dan komt alle de getroude meyden by malkanderen, en de arme bruyd zit er middel onder de hoop zo verstomd als een zondaresse, ik hebbe ze ook zomtjids zien huylen maar wat ze beweent, weet ik niet. De oude meyden voeren nu een discours, en pryzen die mans welke vrouwen zoeken, al daarom dat ze haaren buyk vandaag ter deegen kunnen vol eeten, onderwyle komt een man Hott^t, dat is den slagter van het gebonden beest of schaaap, by haar word hy den toovenaar genoemd. Aan deeze als hy zijn slagterwerk verrigt heeft, word van de oudmoeders een bezonder stuk vlijs uytgedeeld, dat is de eenigste mansperzoon die hiervan eet, zelfs den vryer mag hier geen mond aan slaan, ook geene kinderen of meyde, die deeze slagtmanner nog niet gedaan hebben. Den vryer wil ook heeden gemeenlijk zijn cordaat stukken vertoonen, daarom is hy al vroeg met zijn assagay, pijl en boog, na 't veld

N.B. Zijnde een snoer, die thien maal om den middellijf word geslagen.

gegaan om te jagen. Den gal van 't geslagte vee word nu opgeblazen en ter deegen middel op de kop van den vryster vastgebonden, het netvet word van die hierby zittende vreters gebreyt, ¹⁾ en met boegoe van binnen bestrooyd, dat moet ze om de hals dragen; de zeene en 't gaaren daar word een vierkant van coraale aan gereegen, die moet ze om haare beenen draagen.

Teegen den agtermiddag word er dansies gemaakt, welke gemeenlijk den bromdans is, daar de meyde in een lange rey gaan staan, en zingen geduurig met de hande klappende. Daar koomen nu de man Hott^s met haare hoks spokereyen ²⁾ aanloopen, brommende zooals een voogelstruys, en na de tagt ³⁾ of melody van 't lied, zoals de meyde zingen alle eenders met de voeten stampende, dat de grond daarvan dreunt. Zy koomen hoe langer hoe naader aan de meyde, dat ze subtiel onder den dans aan de voorskrosbanden der meyden trekken, wanneer er een of 2 van de meyde haar tegemoet danst, zodat haare heele dragt heen en weer slingert, waarop dat de mans agteruyt dansende retireeren, maar de dans duurt daarom net zoals van te vooren, want de uytgedanste meyde retireeren ook na haare staanplaats. Dit gaat nu uyt een aazem zo lang weg dat de mans met de voeten stampende van de slag afraaken, onderwyle dat eenige zig met ruyk boegoe onder de armen vrijvende vervrissen, beginnen de andere meyde weer haar lied, dat den dans weer net zo aangaat, en zy probeeren teegen malkander de mans en de meyde welke op 't langst 't danzen uythouden. Verliezen 't de keerels dan moeten ze de meyden betaalen met voor haar vee te slagen, maar de meyde verliezende betaalen niets, haare dans duurt van 's avonds tot 's morgens hellen dag, zomtjids ook nog die dag door tot den anderen avond, wanneer zy gemeenlyk alweer aan 't slagte gaan, en van al haar bromme, schreuwe en zinge in deeze dans worden ze zo hees dat ze op 't lest zoals vinke piepen.

Nu alweer van onze 2 getroude; aan de moeder van den bruyd moet den vryer 2 melkkoeye geeven; is hy arm, geeft hy maar 1. Hiervoor ontvangt hy en zyn jong getroude vrouw 't huysraad bestaande in 6 of 10 strohuyspaalen, 2 of 3 mattjes en een geverwde springbokknepzak met boegoe. Nu is 't huwelyk vast gesloten. ^{N.B.)}

N.B. Dog niet onverbrekelyk, want met wederzijdse toestemming word 't huwelyk verbroken; ook heeft den man regt om een

1) Toebereid.

2) Hokus pokus, grappen, vreemde ceremoniën.

3) Bedoeld is takt, maat.

Daarna moet hy ook beeste aan zyn schoonvader geeven, maar daarvoor krygt hy omtrent net zoveel beeste weer agteruyt. Dit is nu regt en eerlyk getrouwt en zo neemen zy wel 2 à 3 regte vrouwen eenige ook wel meer als zy ryk zijn, behalven al de beschaarvrouwens ¹⁾ die zy op zy hebben. Voor die word ook geslagt, en dat word wel voor een eer gehouden by die meyde beschaarmans gehad te hebben, want als 2 meyde ruusie of twist hebben weet den eenen den anderen zo te verwyten, wie heeft voor jou geslagt of by jou gebeschaart jou leelyke dit en dat, voor my hebben zo en zoveel zo al anders gemaakt. In de Nomacquoas en ook in de Eynikkooas weeten zy ook met malkander vrouwen te ruylen, dat is al om te slagten en vrolijkheid van weerskanten te houden. Als nu een getroude Hottentot komt 's avonds by een ander Hottentot die by zijn vrouw legt, gaat hy by deeze mans vrouw leggen; de man van de vrouw staat op, voor de andere en gaat op een ander plaats leggen. ²⁾ De andere man moet de aanstaande avond voor hem ook zo ruymte geeven, maar is de vrouw van diegeene die 't spel eerst begonnen heeft leelyk, dan wil 't tog niet braaf lukken met deeze handel.

Nog een ceremonie van 2 jonkgetroude, als zy al getrouwt zijn moet er nog een *handslagt* weezen, van de keelvel en de borst moeten noratje van gekookt worden, en daarin moet 't vuyl goed van de man zijn kop in weezen, dat moet zy ook opeeten, dat is den teeken van haare liefde teegens haar man — en zy moet weggoeyen (maar wat 't zy weet ik niet, want ik heb 't by haar geweeten en daarom op mijn memorieblad weggoeye gezet, maar nu is 't my ontschooten). ³⁾

Een jonge Hottentot moet man gemaakt worden anders kan hy nog zo oud zijnde niet meespreken, by de Eynikkooas gaat 't alzo toe; ten eersten word hy met water schoongewassen, dat is, zeggen ze de kindervuyligheyd of schaaupwagtervuyligheyd wegdoen, dan

wijf, die zig over een tweede wijf jaloers toond te verlaten en geschied ook wel een separatie voor een tijd, dog met onderlinge bewilliging, in welken vastgestelden tijd geene gemeenschap tusschen zodanigen man en wijf plaats heeft, schoon zy nu en dan malkanderen bezoeken.

1) Bescharen = zich verschaffen, zich toeëigenen. *Wdb. d. Ned. Taal II, Kol. 1951* geeft de woorden „beschaarman” en „beschaarvrouw” niet.

2) Dapper, op gezag van Wreede, deelt op bl. 649 mee: „Onder de getrouden wort gansch weinigh jaloersheit bespeurt, niet tegenstaende wel een paert by donker in een onrechte stal komt te raken.”

3) Een mooi bewijs voor Wikar's nauwkeurigheid

word hy 2° met vet schoongemaakt, 3° word hy van de ouden 3 dagen agtereen gebepist, 1) 4°, word hy met de bloed van dat tot dien eynde geslagte beest schoongemaakt, 5° ten laatsten word hy ook weer gewasschen met vet en gesmeerd; al zijn vee, wat hy heeft word ook met vet gesprenkelt, dan is hy een man.

Als een meyd niet teel dan word er ter deegen getovert met hoorns en houtjes, van welke houtjes den toovermeester op de meyd haar buyk krappen, en smeerd haar uyt de toverhoorn. Voor zo een meyd word een ooy dik met lam geslagt, en de moerzak van dat ongeboore lam moet de meyd op haar rug aba of dragen, zoals een kind.

Oorlog en alle quaad komt van den duyvel, kouwnaap, hy is zwart zeggen de toovenaars die voorgeeven dat ze hem dikwils zien. Omdat hy quaad is, moet voor hem geslagt en geoffert worden. Tzoe-koab ^{N.B.}) of God 2) daar weten zy niets van, alsdat hy goed is, en dat hy eerst die steene of klippe gemaakt heeft waarvan haare voorouders gekoomen zijn, zeggen zy. Zy vloeken zon, wind en reegen, ikode solep verwensch de zon, maar den nieuwen maan schynen zy eenige eerbieding voor te hebben, want als die uytkomt, dan danzen zy en klappen op haar handen vrolijk zijnde, 't gezigt altijd teegen den nieuwen maan houdende. In 't groote Nomakkoaland, anderkant de Bokkerivier is 2 groote reye met grafte na haar beduyding zeer gereguleert in een linie staande. 3) Daar, zeggen zy, heeft Tzoe-koab of God in de oude tyden volk begraven, en alle die daar voorbygaande moeten een takkie van een groene bos breeken, en op de grafte goeyen, anders krygen zy zwaare ziekte in haar land. 4) Een alge-

N.B. goede man.

1) Fritsch, *Op. cit.* S. 330: „für das thatsächliche Vorkommen gewisser unappetitlicher Prozeduren, wie das Benetzen mit Urin, hat sich auch eine neue Autorität in Theophilus Hahn (*Beiträge zur Kunde d. Hottent. Z. d. Verein f. Erdkunde Dresden VI*) gefunden, welcher ausdrücklich betont, das entsprechende Sitten unter den *Namaqua* beute noch existiren.“

2) De vertaling is onjuist. Tsui- || Koab betekent volgens Hahn Wond-knie; de verering van de geest van een machtig Kapitein die eens die naam droeg, werd door Europeanen voor verering Gods aangezien. Cf. *Fritsch, Op. cit.* S. 338. Graevenbroeck ondervroeg Kapitein Klaas in 1687 over godsdienst: „Toen ik hem daarop vroeg hoe men onder hen het Hoogste Wezen noemde, voegde hy terstond aan een verwonderlijke geslachtsrekening van zijn oorsprong toe dat zijn eerste voorvader *Khourrou* of *Thikkwa* heette, en als god der onderwereld *Damoh*.“

3) Zou daar wellicht Kapitein Tsui- || koab geheerst hebben?

4) Cf. Deel XI, bl. 19. Graevenbroeck, *Op. cit.* vermeldt: „Een Hollander dien men godd kan vertrouwen heb ik hooren beweren dat hij nooit zekere klip, een of twee mijlen van zijn landgoed gelegen, voorbij ging zonder er eenige barbaren te vinden die zamen een tak, van een heester of boom in de buurt afgerukt, als heilig kruid op een altaar, er op legden; en vroeg lij hun de reden, dan antwoordden zij doorgaans dat hunne voorvaders dit altijd gedaan hadden, en het bij hen zelve van ouds in gebruik was.“

meene bygeloof by de Namacquoas, Blip en Eynikkoas, dat haare beeste uyt een klipgat uytgekoomen zijn, en die platte klip zoude daarby de Blip weezen, als men daarop loop dan klinkt hy alsof hy hol van onder was. In de klip zou voetpaaden weezen van beestespoor net of ze in de deurslaggrond getrapt hadden, en de beestewagters haare spoor zoude daar ook net zo staan. ¹⁾ By de beestegat is een groene bos die nooyt droog word. Een ryke capteynsdogter heeft haar uyt nieuwsgierigheyd met pakrieme in de beestegat hebbe laate neerzakken, haar oogen zijn daarin verduystert, en die avond was zy dood, waarop des dogters vader de meeste van haar geselschap met assagaye heeft vermoord.

Met al ons renoster jagten hier aan de groot fonteyn, hebben wy magtig honger en dorst geleeden, dat mijn reyscamraat Claas Barend genoodzaakt was, een jonge os, die hy voor pakke meegenoomen had te slagten. Hottentots kunnen met puur vrange veldkost te eeten haar leeven ophouden, maar my kwam dat zuur voor om geduurig zo te leeven. Daarom heeft mijn Hott' reyscamraat tog met my meedelyden gekreegen. Nu hadde wy ook gants niets meer te slagten, daarom als wy veldkost kreegen wierd 't vlijs gebewaard. Van hier getrokken na toelykamma of litteekenwater, de Hottentots alleenig, maar ik en Claas Barend niet meer flauw van honger maar fris zijnde, reeden te paarde veldwaarts in om de gekwetste renoster op te zoeken als wy de halve dag omtrent gereeden hadden, en een tijd lang op de gekwetste renosters bloedspoor gevolgt, reeden wy stipt op de grond kykende dat wy de gekwetste renosters spoor niet verliezen mogten. Dit doende kwamen wy onverziens 6 renosters op 't lijf ryden, zijnde geen 6 tree spatie tussen ons en de renosters, wy waaren aan deeze zyde van een kleyne haakdoornbos, en de renosters aan geene zyde staande, de renosters eerder ons als wy haar gewaar wordende, blaasden toe, gelukkig dat 't onder de wind was, en voor

1) Fritsch, *Op. cit.* S. 356 vermeldt dit geloof ook van andere volken in Zuid-Afrika. „Solche Sandsteinfelsen mit abgedrückten Fahrten noch jetzt lebender Thiere finden sich übrigens viel in Afrika.“

Kolbe, *Op. cit.* I. bl. 422: zegt „Want zy geven voor, dat zy door de overlevering van kind op kind weten, hoe dat hunne eerste ouders door een venster of poort, van welk Hottentots woord, 't welk by hen een venster of deur betekent, men my geen beter uitlegging heeft konnen geven, op de aarde gekomen zijn. . . .“

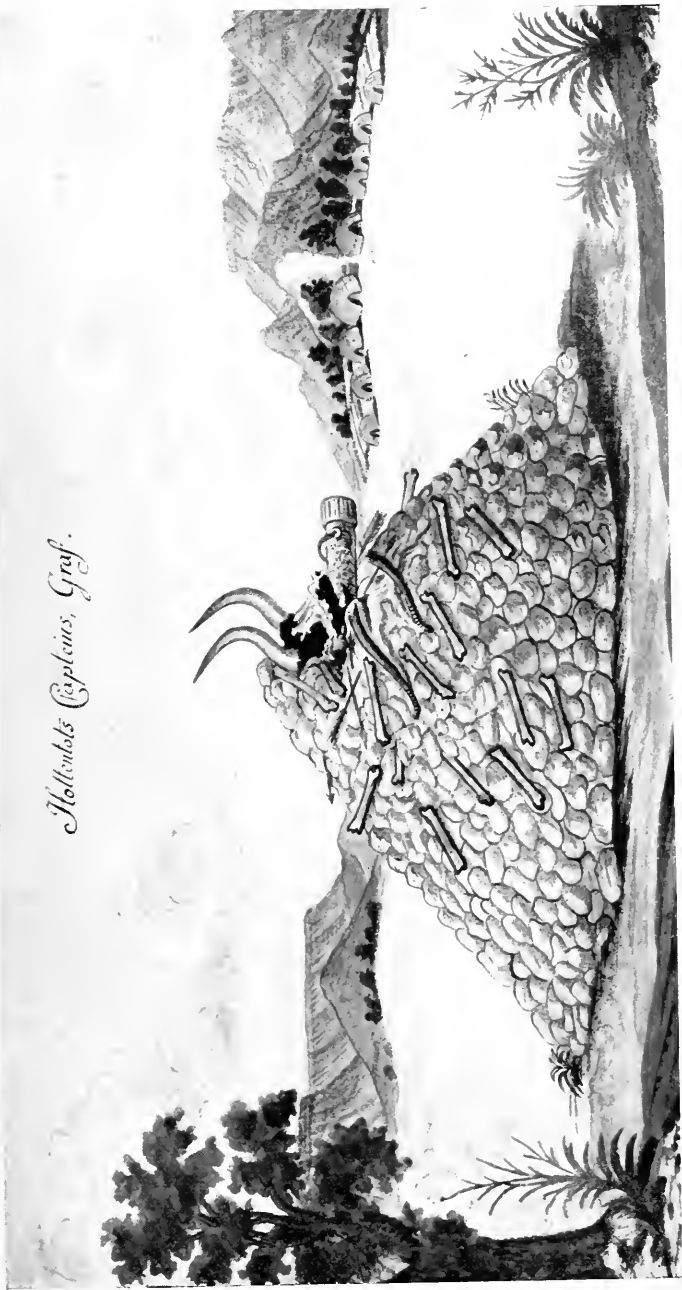
Graevenbroeck, *Op. cit.* vermeldt: „Sommigen leiden hun geslacht af van een man en vrouw door de aarde voortgebracht; anderen, volgens een doorgaande overlevering van hun voorvaders, en meer in overeenstemming met de Schrift van Joden en Christenen, schrijven hun oorsprong toe aan een man en vrouw die zamen door een venster op de aarde waren gekomen.“ Men ziet hoe Kolbe zijn voorbeeld naschrijft.

de bos zagen ze ons niet, hadden ons alleenig gehoord, en jaagden op 't gehoor rond. Ik was altans zo verschrikt niet beeter wetende alsof de renoster oogenbliklijk booven my was, maar 't peerd had ook geschrokken, dat 't deur haakdoornbosse heen vloog; ik was zo confuus, dat ik 't peerd niet sturen kon, en kon hem ook niet inhouden, maar bad God dat ik van 't peerd niet mogt afvallen. De renosters jaagden tog een ander cours, als waarheen mijn paard uyt schrik den loop genoomen had.

Na dit geval reeden wy schuyns af na de andere fonteyn waar wy 't volk heen gestuurt had; ik was altans zo verschrokken, dat ik geen lust meer had om te jagten, maar nam my voor om my een tijd lang met honig zoeken en dassies te vangen op te houden. Maar na dato heb ik den renoster beeter leeren kennen als voorheen, nu ben ik ook voor den renoster meer assurant als voor andere gedierte, want van Hott^s heb ik geleert en by eyge ondervinding bevonden waar te weezen, dat al heeft een renoster my al voor de stok uyt, dat hy maar een tree of 3 agter my is, vald maar neer agter een bos en als die er niet is, goey maar met een ruk 't lijf op zy neer, op de kaale vlakke, dat de lijf op zyde is, van de cours daar hy met zijn hoorn deurploegt,¹⁾ elken blaas, die hy geeft, dat is ook een stoot al heeft hy ook niets voor hem, hy klooft tog den grond, dat is of men daar geploegt had; al kom hy zo ploegende neffens u voeten voorby, dat doet er niets aan, zijn kwaadheyd is te groot, hy gleyt voorby en kan zijn loop niet stutten of moogelijk hy ziet UE. niet, want zijn oogen zijn altans seer kleyn, en zoals de Hott^s my zeggen is hy ook zeer slegt van gezigt, maar zijn oore zijn zo veel te scherper, als hy stilstaat. Dit van den renoster moet alles waar weezen, want ik heb 't van de Gyzikoa ^{N.B.}), en die jagten zo te zeggen dagelijks renosters, en onder die natie zijn eenige zo assurante keerels, dat zy maar voor de hoorns van den renoster op zy pat geeven, en met dat de renoster den keerel voorby gleyt, krijg hy ook een assagay of 2 in zijn ribbes. Als deeze Gyzikoavolk een renoster krijgt die zig te weer stelt, of aan 't jaagen raak, die komt niet vry. Deeze renoster gelijkt in 't geheel niet na diegeene welke ik uytgeteekent gezien heb, hy lykent veel na den olifant van lijf; maar van kop omtrent als een varken, met 2 hoorns booven malkander die los in de vel zitten. De bogt van

N.B. Een stam van de Blicquas die zig van dezelve afgescheiden heeft en aan de overzeide van de groote rivier woone.

1) Cf. Deel XI, bl. 150.

Hottentots Capiteins, Graf.

Graf van een Kapitein der Hottentotten.

de hoorns is na booven toe, maar ik heb van de Hottentots gehoord dat zy gezien hebben renosters die de bogt des hoorns na onder toe hebben; van geloofbaare Christenen heb ik 't ook gehoord en eenen Jacob Laauw heeft ze zelve agter 't roggevelt geschooten.

Voor den olifant heb ik nog maar een hartschrik, want wegkruype help niet, hy zoek my op, nog listiger als een mens de spoor navolgende. Hartloope daar schiet ik mee te kort als er geen klipheuvels naby zijn; zo lang een mens zijn aazem heeft, komt men voorwaards, maar daaruyt zijnde is 't ook gedaan of 't moet bergop gaan, dan wind een mens teegen den olifant, alhoewel ik heb Hott^s gezien, die byna teegen een paard kunnen hartloopen; om op een boom te klimmen zoals voor den buffel, want ik zoude wel haast met boom en al naar onder koomen, zodat de Hott^s den olifant niet veel kunnen doen, of zy moeten hem op nauwe plekken tusschen bergen krygen daar hy alweer niet braaf voort koomen of teegenstand doen kan. De zeekoeyjagt van de Hott^s is ook zeer hazaardeerlijk, want 's nagts in de maanschijn als de zeekoeye uyt de rivier in de grasvlaktens om te weye zijn, dan gaan de Hott^s langs de rivier en sneyen de spoor, waar de zeekoey uytgegaan is, en vervolgen hem dan met een groote trop, goed van assagaye verzien; daar regten zy dan met den zeekoey al met draaye en patgeeve, want met hartloope schieten de Hott^s te kort, men zou den zeekoey met zijn korte pooten daar niet voor aanzien, dat hy hart loope kan, maar hy kan zelfs in bergen en klipheuvels klimmen, en maakt de Hott^s voor goed benoud. De jaegers zijn gemeenlijk in 2 partye verdeeld, want als de eerste jaegers zig braaf afgemoord hebben, schyden die uyt. De zeekoey loop dan de eygenste poort weer terug agter uyt, om in de rivier te koomen, maar daar neemen hem de varze en frisse jaegers weer waar. Nu gebeurt 't ook al dat de zeekoey uyt de laatste jaegers haare handen ook uytraak, maar hy heeft tog zijn part weg, want gekwetst in de rivier koomende, laten hem zijn eyge makkers geen rust, maar beuren hem uyt de rivier, en 't vreeten van de vis kan hy ook niet verdrage, dat hy daarom de wal kiest, dat de Hott^s zoals veelyds gebeurt, den zeekoey op de kant van de rivier of dood of ten minsten weynig leeven hebbende vinden, dat zy hem daar verders doodmaaken. Zo jagten hem de Bossiesmannen hier onder, maar daarbooven waar hy niet zo wijs en wild is, daar krygen zy hem gemaklyker, want de zeekoeye daar onder aan de Compwaagedrift, en 3 à 4 schoften hooger, zijn ze al te slim van al 't schieten der Duytze, maar daarbooven zoals ik zelfs gezien hebbe, als een zeekoey middel in de ri-

vier leyt, en men schreuwte aan de kant, naadert de zeekoeij digt aan de kant, uyt nieuwsgierigheij om te zien wat of 't is. De Eynikkoas dan daarbooven als zy hem met assagaye gekwetst hebben, maaken zy een groot vuur, dan gaat de zeekoeij met 't vuur aan 't vegte. Onderwyle goeyen zy hem bont met assagaye, in 't ligt van 't vuur, en zo krygen ze hem gemaklyker als daaronder.

(6 October). Van Toelykamma na Amkams getrokken, heeden heb ik een droevige comedie bygewoont, want een van de Bossiesmans meyde was omtrent een 100 tree op zy van ons afgegaan om heyra te zoeken (N.B. dat is gom die aan de haakdoornboome groeyt, die is zoet van smaak om te eeten en verzadigt dat men er lang op teeren kan). Deeze meij kwam onverziens een renosterkoeij op 't lijf, die daar met een kalf lag. (Eene wonderlyke manier heb ik opgelet van de renosters. Zy houden eenen vasten slaapplek, of kooy, eenen vasten schuurplek, eenen vasten mistplek, en hy zal na die plek expres loopen om te misten). De meijd op de renoster koomende kwam uyt schrik reegelregt na ons toe, maar eer zy by ons was, vangde de renoster haar. De renoster stak in de loop met de hoorn de meijd tusschen haar beenen, ligte haar op en goeyde haar op zey, en liep zo voort door onze draagosse en alles heen, dat alles op een hol raakte. Onderkant van de draagosse kreeg hy my en nog eenige Hottⁿ voor de stok, maar wy draayden gaauw op zy uyt zijn cours. By 't volk koomende hoorde ik een lied zinge die ik nooyt gehoord had, ik stelde my quaad aan, dat zy zo een geschreeuw maakten en vrolijk waaren, daar de arme meijd daar lag om te steune en riep om hulp, maar my wierd van mijn kamraad Claas beduyd dat 't een treurlied was, die met huyle gepaard gong; ¹⁾ dat is een aardig huyle, want dat gaat al voort met gezang van woorde, van 1 of 2 meyde, en dan word de meening van de resteerende meyde herhaald en toegestemd. De meijd was wel zwaar bezeert maar zy kon tog loopen slegties, en wy lieten haar op een draagos zomtijds zitten. De schrik was 't ergste. Zy is tog mooy weer bygekoomen. Hier voor ons was een groote trop koedoes in de drooge rivier, maar de wind was te slegt om by te koomen. 't Geloof van de Hott^s brogt ook mee dat de gekwetste meijd een ander gewaad moest aan hebben, anders kon zy niet weer tot herhaal koomen. Van avond proponeerde ik mijn reysgezelschap dat wy moesten beurt om beurt 's nagts wagt houden, en dat ik zelve met nog een de eerste wilde weezen, daarin zy my gewilligden.

1) Een improvisatie dus, koorsgewijs.

Van Amkams na Namis getrokken. Heeden hadden wy 't geluk om een renoster dood te schieten, waarby de Hott^s ons dapper met assagaye bystonden, want met de eerste schoot viel de renoster wel teegen de grond, maar hy was maar dronken van die schoot; zoals hy teegen den grond viel, kwam 'er ook assagaye als stofreegen op zijn lijf; toe heeft Claas Barend hem verders doodgeschooten.

Hier verzogt nu een van onze kleyne Nomakkoas om den doodmaaker van deeze renoster te weezen, ¹⁾ alhoewel hy geen part of deel aan 't doode van den renoster gehad heeft. Zijn verzoek wierd hem toegestaan, hy vat nu zyn eyge assagay en steek die in den renoster, dat hy bloedig word, dan staat hy en commandeer hoe 't beste vlijs voor hem tot de aanstaande andersmaak vrolykheyd moet afgeslagt worden. Onderwyle snyden zy den renoster ook oopen, en haalen uyt de netvet, 't welke den baas doodmaker over de kop gegoeyd word. Nu als 't vlijs afgeslagt en op de afpakplaats gebrogt is, gaat de vrolykheyd aan, dan word dat andersgemaakte vlys besonders gezet. Dan raak men aan 't kookken, 't besonderste wat hierby hoort, is de oogen, de ooren, de steert en de milt en 't hart, en ook van 't vetste en beste andere vlys; als er nu wat gaar gekookt is, deel den baas doodmaker voor yder die daarvan eeten mag rond, Ik en Claas Barend wy krygen onze stuk, oindat wy wild al meenigmaal doodgemaakt hebben, alhoewel wy tog niet andersgemaakt zijn, en een Duytsman mag van alle andersgemaakte goed eeten, maar de Hott.ⁿ die nog niet anders gemaakt zijn, moogen niet mee eeten. Van dit vuur waar deeze andersgemaakte kost mee gekookt word, mag niet ergens heen gedragen worden, of op andere plaatzen gebruykt worden, ook mag men er niet eens de pijp mee opsteeken, maar als 't 's avonds met kookken gedaan is, word de vuur met beestemist doodgemaakt. De zeene van den renoster worden nu aan den baas doodmaker gegeven, die hy wel bewaart totdat hy een schaap of beest krijgt om deeze vrolykheyd te herhalen. Nu word hy ook in zyn gezigt met roet van de pot gesmeert heel swart, dan maken ze eenige plekken daarvan schoon, zoals kruysse, dat hy in zyn gezigt bont geschildert is.

Toe wy booven by de Ankokoa kwamen, ruylde hy een schaap om deeze vrolykheyd te herhalen, en terwyl 't by malkander hoort, moet ik 't hier ook invoegen. Als hy nu 't schaap had, toe moesten al die assagaye van die Hott^s die mee eeten zouden, daarby weesen,

1) Een merkwaardig gegeven!

die assagaye worden dan vastgehouden en hy breekt 't been van den schaaap aan de assagaye; dan word de schaaap geslagt zoals ik al eens gemeld heb, de assagaye op een hoop teegen een bos neergezet, en de netvet word over al 't scherp gehangen. Nu moet den baas doodmaker op zijn rug gaan leggen. Eerst word hem een streep van de navel tot booven op de ruggestremg getrokken; als hy nu legt word na deeze streep kervies dicht aan malkander de vel deur dat de bloed daaruyt kom, gesneeden. Deeze harde penitentie moet hy uythouden, dan heeft hy eerst zijn cordaat stukken volvoert, dan mag hy de zeene van den renoster vlegten met koraale en klosse daaraan, die hy dan om zijn arm draagt; dat is hem een groote eer, daar word wel een 30 à 40 kerven op zijn lijf gesneeden, al op een rey. Als de mes stomp is, moeten ze wel 2 à 3 maal op de eygenste plek snyden, dan maak hy wel een zuur gezigt, maar 't helpt niet. Die hiertoe geslagte schaaap moet heel en dal opgegeeten worden, zelfs tot de vel incluyt, maar de beene en 't ander oneetbaare word verbrand of gebegraven, datter geen honden of kinders van krygen moogen. Nu is de ceremonie gedaan, hy vertel nu ook aan een yder voor een geloofbaare stuk in wat gevaar hy met 't dooden van dit gedierte geweest is, al is hy daar niet eens by geweest. Nu mag hy by alle zulke gevallen mee eeten.

By 't dooden en andersmaaken van den olifant, zeekoey en buffel word ook net zo vervaaren, en by haar is een vaste wet als zy gaan jagten, die 't wild voor de eerste keer met een assagay geraakt heeft, al heeft hy hem maar een schramgegeeven, dat is tog zyne, al word hy van de andere weezentlijk doodgemaakt; na dato die 't wild eerst geraakt heeft, die is er baas van, die kan hem ook anders maaken, of hy moet 't een ander goeye vriend overgeeven.

Hier van de Namis is circa 2 uur te voet na de rivier, daar is de magtige groote waterval die men in de droogen tijd by helder weer op een schoft ver en ook wel verder als een vuurrook zien kan, 1) op mijn oog zou de heele rivier van een klipkrans afstorten 2 maal zo hoog als 't casteel hier is, maar in de reegentijd heb ik hem geobzer-

1) Dit is „De Grote Waterval of Cataract in Oranje rivier,” afgebeeld in de Gordonverzameling No. 64 en vermeld in de beschrijving van No. 42: „Gesigt van het land op de 28ste graad, 32 min. Zuid, 3 gr. oost. lengte van de Caap de Goede Hoop, beneden de Groote Waterval Aukoerebis, in Oranje Rivier, of Garieb; in het Einiquasland.” Daarbij wordt vermeld: „Hier bad ik het schoonste en singulierste gesigt in alle mijne Reisen, siende met een opslag van een oog in een halve cirkel, twaalf Cameelpaarden; in de vijftig oliphanten; 5 rhinocerossen; een trop van 20 struisen; een trop van 13 koedoes, en een grote trop zebraas, siende de Hippopotamussen in de Rivier beneden swimmen en samen spelen.”

veert, toe ik hem in de maand Mey gepasseerd ben, dat de stof niet zo hoog stygert als in de droogen tijd by helder en klaar weer, 't ligt daar ook veel aan of de rivier vol is of niet, als 't weer daarna is kan men 't gedruys als een bruyssende zee ook wel op een schoft ver hooren; en een half uur booven deeze waterval, is 't water zeer sterk van trek, want zoals de Namnykoa my vertellen, kunnen de zeekoeye als zij in de regte stroom door een ongeluk raaken, den stroom niet teegen houden, maar dryven af dat ze van den waterval afvallen, en breeken den ruggestreg af, en dat de Hottent^s zulke zeekoeye dan opvangen. Ook hebben ze eenige jaaren van te vooren omtrent een halve uur booven de waterval, een trop beeste deur de rivier gejaagt, waarvan wel de helfte afgedreeven en by de waterval verongelukt zijn.

Onder deeze waterval word van de Hott^s als de rivier leeg is een magt van vis gevangen, dat ze die niet vernielen kunnen, zy weeten ook met een hoek te hengelen, maar de meeste vangen zy met vuyke van karee houtte latte gemaakt. Ik heb hier in de rivier maar drierdeley soort vis gezien, de eene byna zoals de witvis in de Olifantsrivier maar niet met zoveel graate, is regt vet en lekker van smaak; de andere vis is zonder schobbe met een ysselyke groote kop, de grootste die ik gezien heb was omtrent iets meer als drie en een halve voet lank, maar de Hott^s zeggen dat er in deese rivier geeft zo groote als een mens. Het moet waar wezen, want bij Volkert Schoemaker aan de groote rivier, heb ik een geraamte van eene kop van deeze vis gezien, die hy langs de rivier dood gevonden had. De kopbeen was byna vierkantig en ruym een voet lank en breed; hy had deeze kop van huys meegenomen, om aan de heer overste van Prehn te wyzen, maar die is op den weg weggeraakt. Voornoemde Schoemaker noem den vis mokkelkop, andere Duytze noemen hem Varswaterbager, maar ik oordeel dat hy tot nog toe onbekend is. Nog is er een soort gelykende na klyne karpers.

Aan deeze waterval, dan aan deeze, dan aan geene zeyde van de rivier, houd zig gemeenlijk op, de klaare kraal, zijnde een sterke Bossiesmanskraal zonder vee van circa 20 strohuysen. De oorzaak waarom zy meestendeels hier wonen is, dat ze van de meenigte van den vis leeven kunnen, en hier omstreek van de waterval staan ook de vrugtbaarste rozijntjesboomen. Hier groeyt een soort groote boom, die fijn van blaaderen is, en als hy bloeyd de mooyste boom die ik ooyt gezien heb, want als hy bloeyd is hy heel en dal rood. Hier groeyen de Hott^s boontjes aan die noemen zy gammis, zy kookten die

boontjes dan gaat de buytenste roode schil weg, want die schil is iets vrangagtig; zy braaden ze ook onder de as en stampen tot meel en kookten hem. Varsgroen te eeten smaak hy ook goed.

(8 October.) Van Namis op een half uur na voorby de waterval getrokken in de groote rivier; by Kaykoop nam de rivier een draay of bogt noord in, maar na beduyding van de Hott^s en zoals ik by mijn weeromkomst, toe ik de rivier van weegens watergebrek moest houden, zelfs gezien hebbe, duurt de bogt in 't noorden geen volle schoft, of hy neemt weer zijn cours na 't oost. Om deeze bogt waeren wy uyt de rivier geraakt by de Graafwaters en de fonteyne. die nu tog voor weynig vee water hadden, maar by mijn terugkomst in de maand van October knap voor een mens water hadden, terwijl de rivier ook weer na 't ooste draayd, en alhoewel wy deur de vlaktens geloopt hebben, zijn wy tog niet nergens verder als op den distans van 6, 8 of 10 uren loopens van de rivier op zy geweest.

Omtrent iets boven de waterval, beginnen de Kaysi of wildgaate der Namnykoa, en duuren byna 2 schoften na boven toe, waaruyt men zien kan dat de natie werkzaam is. Hier in de dikke boschagie van de rivier heeft ons een renoster weer schrik op 't lijf gejaagt, hier leg in de rivier een meenigte van zeekoeie. Den 10 trokken wy weer langs de rivier op, en in de wildgaate of kaysi vonden wy een hartebeest die onze Bossiesmans uythaalden, en afslagteden dat my raar voorkwam, dat zy dat zonder permissie deden, maar my wierd geantwoord, dat 't een manier by haar was, dat diegeene welke op pat zijn, wat in de kaysi vindende, datzelve vryelijk moogen gebruyken, zonder teegenspraak. Want by de Blijp en Eynikkkoa was die manier, om kost aan de reyzende voor niet te geeven, en zy by andere koomende pretendeerden 't net zo. Hier was alweer een bygeloof by, want die hartebeestkoeie was dik met kalf, de ongeboore kalf met de vuygheyd wierd weeder in de vanggat geworpen, dat is te zeggen daar zal haast weer wat inkoomen. De kayzi wierd weeder na behooren opgesteld, met gras van boven toegespreyd.

Voorttrekkende kwamen wy in de rivier onverziens, waar eenige Hottⁿ van de Namnykoa waeren om vis uyt hare vuyke te haalen, zy bragten ons al haar vangst van vis en wilden gaan om de kaysi te visiteeren, maar wy vertelden, dat wy alle kaysi bekeeken hadden, en een hartebeest daarin gevonden, die wy afgeslagt hadden, daar zy haar byval toegaven; toe hebbe ik haar yder een stukkie tobak gegeeven, dat voor haar een groote blijdschap was.

(Den 11 October). Hiervandaan na de renosterkop (Nawaptana).

De Hott^s kwamen ons teegen met slagtschaape, al van verre tawee-tjes roepende, uyt blydschap dat zy te rooken kreegen. Een span tobak en een hoed vol daga vroegen zy voor een schaaap, maar wy gaven haar iets meer. 2 van de Namnykoa kraale leg nu vlak over ons in de gr: rivier op een eyland die zeer groot is; omtrent een half uur of iets meer, moet men loopen door 4 waterspruyten en een dikke bosschagie van boomen, eer men op haare kraal komt. De eylanden zyn zeer vrugtbaar van gras begroeyt, en lekkere wilde komkommers is er ook. Deeze komkommers zyn met pennitjes op de bast begroeyd, zo als een yzervarken, de eylanden zyn van veelderhande mooye boomen begroeyt, zoals kameeldoorn, buffeldoorn, rivierdoorn, zwart ebbenhout, rozijntjes en karee hout, olive en wilige boomen, zo dik en groot heb ik ze nooyt gezien, op haare krale koomende zag ik met boegoe besmeerde en geverfde renoster, zee-koey en buffelskoppe, die middel op de werf, onder een boom te pronk leggen. Daarmede willen ze hare cordaatstukken vertoonen, op de werf en rondom was een meenigte van klyne tuyne, waarin zy daga gezaayd hebben, die hier groeyde dat 't een lust was. Ik wilde hier ook wat waterlanoen en pampoenpitten zaayen om te probeeren, maar zy waaren daar bang voor om dat op te passen, want 't mogt van haare kinders geverniet worden, en dan zou ik op haar kwaad worden. Daarom zaayde ik op een ander eyland daar zij niet van wisten, en by mijn weeromkomst in laast van October bezogt ik die plek, en bevond dat alles mooy groeyde. Met veele moeyte hebben ze tog een knapzak met steene en tobak in bewaring van my genoomen, die ik by mijn weeromkomst onaangeroerd weerkreeg.

Deeze Namnykoa waaren in 3 kraalen verdeelt, 2 lagen 1000 tree circa van malkander, op een groote eyland, en de derde een groote uur daar vandaan ook op een eyland, te zaamen getrokken waaren ze ruym 40 strohuysen sterk. Te zaamen hadden ze na mijn gissing 300 schapen en bokken, en ruym 150 beesten, maar zy hadden behalven die nog een gedeelte aan de overkant van de rivier weggestooken. Na dato brogten zij dit zelfs uyt, en dat ze gedogt hadden dat wy met haar handelen zouden zoals Cupido Roggevelt, daar zy de schrik nog van hadden, waarop ik haar liet tolken dat ik zulks niet van meening was. Ik was ook niet gekoomen om met haar te handelen, alleenlijk maar om haar land te bezien, en handelde mijn gezelschap onbehoorlijk dan zoude ik en Claas Beerend zulks voor weezen, en beletten. Antwoorden, dat zy die woorden al van mijn volk gehoord hadden, preezen ons en zeyden dat ze voor ons een oude slagts-

koey gebrogt hadden, daar wy haar met coraale en tobak voor be-
taalden.

Booven de waterval beginnen de groote eylanden en worden hoe
langer hoe grooter en breeder, dat als men op de hoogte waar wy nu
zijn of waar de eerste Namnykoakraale leggen, deur de rivier wil, van
de eene kant van de wal tot de andere, moet men over verscheyde
spruyten en over verscheyde eylanden circa 2 uur loopen, eer men
den overkant haalt. Eenige van deeze eylanden loop de water over
als de rivier vol is, over eenige alweer niet, desniettemin zijn de laat-
ste tog zeer vrugtbaar, en altyd van onder vogtig. De beeste van
deeze natie zyn zeer mooy van lyf en hoorns en 't vee in 't generaal
is 't mooyste en vetste, wat ik ooyt gezien hebbe.

Hier hebben wy onze draagosse laten rusten, tot den 16 October
dat wy na de boovenste craal van de Namnykoa getrokken zijn. On-
der al die tijd heb ik myn tijd deurgebrogt met visse, steene en blom-
me te zoeken. By deeze kraal heb ik een steen gekreegen die de Blic-
quoas voor haar bringt, die stampen zy stukken en smeeren met vet
op haare kop, dat die daarvan blinkt; de steen lykent besonders na
een soort arts, maar met de ongeluk dat al mijn goed verbrand is, is
die steen ook weggeraakt. ¹⁾ Door veel moeyte heb ik na dato een
kleyne stuk van die soort van de Hott^s gekreegen, om maarte toonen.

De Namnykoa van de onderste kraal waren ons agterna gekoo-
men, en hadden gepractizeerd, dat als mijn gezelschap doende is om
te handelen met de Gyzikoa, zouden zy de beeste van de Gyzikoa
die in 't veld was wegsteelen, (want zoals ik al geschreeven heb, zo
heeft de Gyzikoa haar eyge beeste en nog meer laast van de Nam-
nykoa weerom genoomen,) waarop ik aan de Namnykoa zeyde, dat ik
haar absoluut niet mee hebben wilde, en ook zag ik graag dat ze niet
van malkander stalen en oorlog maakten, zo lang als ik in haar land
was, waarop zy my gehoorzaamden en gaven 2 mee tot patwyzers,
welke in de laatste oorlog niet mee geweest hadden.

Den 17 hout by malkander gezogt om vlot te maken om morgen
deur de rivier te komen. Den 18 deur de rivier gegaan; de bossies-
mannen in plek om haare vlotte deur te roeyen zwemmen zy die deur,

1) Fritsch (*Op. cit.* S. 313) vermeldt dat: „der Stoff, *Blinkklip* von den Colonisten ge-
nannt, bei *Tsansabane* gefunden wird und eine Varietät des *Eisenglanzes* darstellt, Eisen-
glimmer genannt, dessen Schüppchen *selbst glänzen*, aber keinen Glimmer enthalten, von
dunkler *stahlblauer Farbe* sind und nur *roth abfürben*. Es wird von den Hottentotten als
Regel *gar nicht*, wohl aber sehr viel von den *Be-chuana* gebraucht und zwar zum Schmücken
der *behaarten Kopfhaut*“.

aan elken vlot is gemeenlijk 8 man of 10 man. Van vooren aan de vlot met één hand vasthoudende strekken zy met forsie 't lijf uyt en met de eene losse hand scheppen zy 't water, en die van agter zwemmen doen haare magt met de voeten, den vlot zo vort stootende en een enkele Hott^t maak zijn goed aan een lange stok vast, die houd hy over en neffens zijn linker schouder, en zwemt zo met een enkele hout deur, van willigehout. Zo hebben ze my meenig keer deur de rivier gebrogt, ik houd met de eene hand vast aan een pen, die ik middel in de blok geslaan heb, en met de andere hand en met de voeten help ik zwemmen, maar den bossiesman agter zwemmende, stuurt en regeert 't alles. De Vrouwen kunnen zowel de kunst om door de groote rivier te zwemmen, als de mans en de kinderen ook zo, want dat is haar speelwerk, zodra zy beginnen te loopen, om den heelen dag in 't water te zijn.

Aan de andere ^{N.B.)} zyde van de rivier was geene buffels, maar hier zijn ze zo veel te meer, want 't veld is zo van dezelve gespoord, alsof hier altijd een trop beeste lag, 't spoor en de mist is zo weynig verschillende van een beest, dat men het niet wel onderscheyden kan.

Den 19 na Kaslis. Van avond kwam een zeer groote trop met buffels uyt 't geboomte van 't rivier na de vlakke, waaronder geschooten en geraakt, maar niet gekreegen. N.B. De plaats waar wy door de rivier gegaan zijn legt circa 2 uur onderkant van de Hartebeestrivier of Kamkao, waar dat die in de groote rivier inkomt. Deeze Hartebeestrivier oordeel ik de Zakkerivier te zijn, want zo ver als ik na booven in 't oost geweest ben, omtrent 15 schoften hier vandaan loopt er geen rivier van beduyding in de groote rivier als deeze, ik hebbe deeze rivier 3 maalen gepasseert namelijk in de maanden December, April en Mey, maar heeft toen niet geloopen, desniettemin houd hy altijd kuyle met brakagtig water, en is van vaderlandze of fluytjesriet sterk begroeyd; waar deeze rivier zig in de groote rivier ontlast, is weergaloose koorland, en ook goede weyveld.

Den 21 na Koninganib of Olievenhoek; hier is caree olieven en

N.B. Dat is aan de overzyde van de rivier hier vandaan waar de buffels zijn, en de hooggeeerde lezer belieft te observereen en verstaan, dat ik nu over de rivier gegaan ben, en daarom noem ik de overzyde, dees kant, omdat ik nu aan die kant ben, en zo op meer plaatzen.

rozijntjeshout, zo mooy als men 't verlangen wil; hier hebben wy aan de kant van de rivier afgepakt, maar moesten haast de klipheuvels kiezen, want de rivier begon schrikkelijk te reysen, hoewel wy geen reegen maar betrokken lugt eenige daagen agtereen gehad hadden. Iets lager als waar wy vandaag afgepakt hebben, is een drift, die de Hott.^t Hosabes of vondeling noemen, daar loop de geheele rivier weer in eene. Onder deeze drift op eenige plaatzen loopt de geheele rivier zo nauw tusschen hooge bergen en kranzen, dat men hem op veele plaatzen met een steen byna kan overgoeyen; hier loopt 't water ook zeer vinnig, en ik zoude denken dat 't hier moet eysselijk diep zijn, terwijl de groote rivier hier zo nouw is.

Hieromtrent, toen ik by mijn terugkomst deeze drift ben deurgegaan, hebben my de Hott.^s een plek gewezen waar een warlstream moet weezen, die hout of wat hy krijgt inslukt. Want zoals ze vertellen, is voor een tijdlang een vlot met zeekoevleys en 5 Hott.^s daareheen afgetrokken, die in 't gezigt van de andere die aan de wal waaren eerst 3 of 4 maal met haare vlot in den warl rondraayden, en zo weg zonken, na dato zijn ze lang van de weerskanten des riviers gezogt maar nooyt geen stuk of steel gevonden van al wat gezonken is; ik denk dat in de berge waartusschen de water loopt, onder in de diepte gate of kliphuyse zijn, gelijk als men ook op 't drooge aan de voeten van de bergen vind, en moogelijk dat de heftige stroom zulke gaate zelfs uytmaald, en 't kan weezen dat de vlot in zo een dwarrelende holte geraakt is.

Aan deeze drift Hosabes vind men heele kranze van wit en zwartagtig christal, en als de rivier leeg is dat men in de grond graven kan, bevind men dat de boovengenoemde witte christal blaauw en paars onder de grond is, en hoe dieper men graaft, hoe mooyer dat hy word. Hierbooven begint de rivier zig alweer in spruyten en eylanden te verdeelen, en dat duurt wel 3 schofte lang.

Den 22 October na de Kaloewep dwars over ons; in de rivier op de eylanden legt een kleyne kraal bestaande uyt 18 strohuyzen, hebbende vee maar de grootste gedeelte van 's capiteyns vee, met zamt vrouw en kinderen, is hem door de Aukokoa afgenomen, uyt reede dat hy qualijk met zijn vrouw zoude geleeft hebben. Hy heeft ons een slagtheest gegeeven, is ons gevolgt na de Aukokoa, heeft om zijn haave met goed fatsoen gevraagd, en 't is hem ook om onze komsthalven gegeeven. Deeze capiteyn is met een giftpijl op de borst geschooten van zijn eygen zoon, dat 't vlijs uytgevallen en verrot is, tot op de borstbeen, nog leeft hy en 't is geneezen met een dunne

fies of vel op de bloote been maar zeer heslijk ¹⁾ en hol om te bezien.

De secuurst middel onder de Hott^s om een te geneezen die van een giftige slang gebeeten is of zwaar met gift gekwetst is, dat is 't water van een giftzuyper, zo een word met gift gebreyd, ²⁾ dat hem na dato geen gift schaad, en 't gaat alzo toe: Een Hott^t van een slang zwaar gekwetst zijnde, word gesneeden wel op 30 plekken in zijn lijf en overal gift in gestooken, dan geeven zy hem van een koper kappelle ³⁾ of geele slang 3 blaasjes gift te drinken; dan word hy warm toegedekt met velle en karosse; als hy sterk gezweet heeft word hem gift van de spuugslang ⁴⁾ in gegeeven; dan komt hy weer by zig zelve, want 't heeft tussen leeven en dood gegaan. Den patient begint hier middel onder 't spel schoon ongevoelig te worden, en blijft buyten kennis een eetmaal, totdat hyspuugslanggift inkrijgt. Enkelde aan wie dit geprobeert word gaan er ook mee heen, maar die in 't leeven blyven, laten zig, weer gezond zijnde, van de giftigste slangen en schorpioenen aan de lippen en overal byten, dat haar geen schaad doet. Zy zuypen gezond zijnde 't sterkste gift namelijk van den geelslang, maar dat doet haar tog kwynen, zo lang totdat ze weer spuugslanggift krygen, dan zijn ze weer zo fris als van te vooren. De water van zo een perzoon is in gevaaren zeer heylzaam. Omdat dit een wonderlyke zaak voor my is, heb ik my by zo een giftzuyper laten brengen, en bevonden 't veritable te zijn. Zy vertellen ook dat de spuugslang iemand in de oogen gespoogen hebben, moet ook van zo een mans water gebruyken. Geneezen zijnde, worden zyne oogen veel klaarder als van te vooren, maar als hy oud word en ziek word, eer hy komt te sterven, word hy eerst stokblind, probatum aan een hond en ook aan een mens.

By de Kaukoa of Snyervolk een fraaie weerhaak assagay en een lavoore ⁵⁾ leepel gekreegen; dit is Blicquoas maakzel. 't Lavoore weten zy zagt en week te maaken, dat 't met een mes kan besneeden en bewerkt worden, zy laten hem in zuure melk 10 à 12 daagen liggen, dan is hy bekwaam om te bewerken. Als de leepel nog niet klaar is, en zy een wyle met werke moeten uytscyeyden, dan word hy weer in melk zo lang gegoeyd, want anders word hy weer te hard.

De pitte van de kareeboome worden by haar gestampt met bla-

1) Germanisme, niet Afrikaans.

2) Bewerkt.

3) Còbra de capello.

4) Een slang die gif spuwt naar vervolgers,

5) Ivoor is bedoeld.

deren van de wilde lelie, en met zoete melk gegeten, dat een aangename zoetzure smaak heeft. De wilde rozijntjes worden ook zo van haar gegeten, behalven de bladeren van voornoemde lelie komt er niet in. Met deeze twee vrugten verzien ze zig goed, en pakken dat hard als 't droog is, en zeggen, dat zy dat voor den verleegen dag bewaaren.

Den 25 trokken wy na de Aukokoa of Naauwange, men moet van de vaste wal af 14 spruyten passeeren, eer men by haare kraal komt, zo is de rivier hier verdeelt, want anderkant van de kraal leg nog 3 spruyten, waarvan de eene zeer gevaarlijk om deur te zwemmen is. Na mijn gissing zouden ze ruym 300 beeste hebben, en 4 of 500 schaape; zy leggen nu in 2 kraale verdeelt, omtrent een $\frac{1}{4}$ uur loopens van malkander. Als zy tezaamen zijn, bestaat de kraal omtrent uyt 40 strohuysen, de voorgenoemde Kaukoa en haare capiteyn staan ook onder subordinantie van deeze Aukokoa. Deeze laatste natie heeft my zeer wel onthaald, omdat ik de eerste Duytsman was, die zy ooyt gezien had. 1) Ik en de peerde was voor haar 't grootste wonder, en voor een peerd waaren zy banger, als voor een renoster of quaade ongedierte.

By mijn terugkomst gong hier een gemompel, dat de capiteyn hadde gepractizeert om my en Claas Barend in de rivier te laten verzuypen, dewijl wy niet goed zwemmen konde, en wy met haar afgesproken hadden, om by onze terugkomst by haar over de rivier te gaan, en de peerde wilde zy met harpoene doodschieten. Dit heb ik mijn goeden capiteyn laten navraagen, die 't alles negeerde en zeyde, dat 't een aansmeerpraatje was. Desniettemin begon ik my tog in agt te neemen, en liet my van niemand deurbrenge, als van mijn opligtbroer capiteyn Ouga.

Ter geleegendheyd dat de Hott^s een haas doodgoeyden, moet ik het Hott^s geloof aangaande dat dier melden. 't Is by haar een groot kwaad om een haas te eeten, en is 't dat een uyt hongersnood dat gedaan heeft, hy is geen man meer, en 't word hem ook al zijn leeven verweeten, dat hy niet meer durf meepraaten. Dit klyne dier word van haar zeer gehaat en kunnen zy hem dood goeye of bekoomen, hy moet er aan. De reede hiervan is, zoals ze zeggen namelijk: Dat Tzoekoab of God zoude in oude tyden (toen de menschen zo treurig waaren, daarover dat haare vrienden kwamen te sterven) een boodschap aan den haas gegeeven hebben, dat hy moeste den menschen

1) Blanken waren daar dus nog niet geweest vóór Wikar.

boodschappen, dat ze over zulks niet hoefden treurig te zijn, dewyle zy en haare vrienden schoon zy nu kwamen te sterven, tog t'eeniger tijd weeder herleeven zouden gelijk de nieuwe maan. Den haas be- loofde zulks te verrigten, maar had anstonts den schelm in de mouw, gong by de bosluys, zeyde hem de boodschap averegts verkeerdt, en verzogt hem, dat aan de mensen te vertellen; deeze brogt in, dat 't voor hem te vroeg was, hy had zijn khey of voorkros nog niet aan, en zeyde dat de haas kon beeter loopen als hy, hy konde deese bood- schap zelfs schielyker verrigten. Waarop den haas zulks zelfs gedaan heeft, maar hy loog en zeyde aan de menschen: die dood is, zal dood blyven en niet herleeven, gelijk de nieuwe maan; en dat word van haar niet geloofd, maar dat ze te eeniger tijd weer zullen herleeven gelijk de nieuwe maan. 1) Om zyne leugens is nu de haas een groote vyand der Hottⁿ geworden. Dit geloof hebben al de naties, die my bekend zijn, en oude Hott^s die ver in de Blicquoa Damracquoa etc^a geweest zijn, zeggen dat 't eygenste geloof by haar ook is. Dit geloof is my verscheyde maalen van groote nut geweest, want als mijn ge- selschap 's avonds gongen met een leege maag slaapen, heb ik haaze- vlees onder de as voor my gebraden, hoewel 't haar niet braaf aan- stond.

Deeze natiën weeten ook 't jaar in driën te verdeelen, (namelyk in droogen tijd, reegentijd, en blomtijd), hebben 13 maanden in 't jaar, die yder zijn bezondere namen heeft. Zo reekenen zy 't uyt met een koey die gespeelt heeft, dat ze 9 maanden loopt en de 10de maand kalft ze. Als men haar vraagt, hoe oud dat ze zijn, zullen ze haare 2 handen uytsteeken; zoveel keer, als zoveel maal 10 jaaren dat ze oud zijn, maar 2, 3 en 4 verschillende, dat weeten zy niet.

Aan de onderkant van deeze kraal op zey vande rivier zijn groote klipheuvelds en bergen, waar veelderley zoorten christal zijn; een soort die ik gegraaven heb die met blaauwagtige streepen van bin- nen is, als men den steen stukken slaat, maar van buyten is er niets te zien. Ik denk dat 't een onbekende christallisatie is; hier vind men ook iets dat na erts lykent.

Hier vandaan zijn wy in drie dagen getrokken na de Gyzikoa of tweelingvolk; heet daarom zo omdat hier maar de helfte van haare

1) Een geloof aan een voortbestaan na de dood. Het verhaal is niet volledig meegedeeld: Toen de Haas aan de Maan vertelde hoe hij de boodschap had overgebracht, werd de Maan boos en sloeg de Haas met een stuk hout op zijn kop, waardoor de gespleten bovenlip ont- stond; de Haas verdedigde zich en krabde de Maan met zijn poten zó, dat op de Maan nog de donkere vlekken ervan te zien zijn. Cf. *Fritsch, Op. cit. S. 355.*

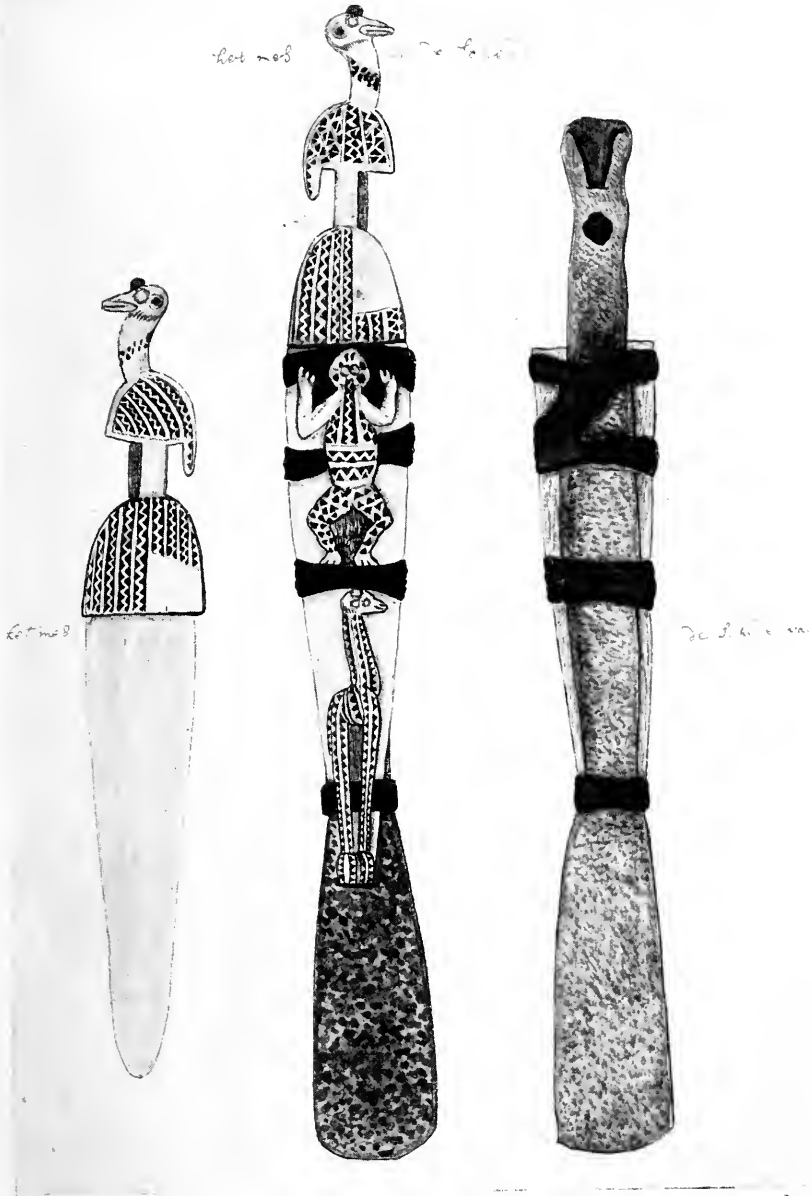
volk is en de andere helfte by de Blicquoas en men kan den onderscheyd anstonts zien, want dit zijn groote gezette mooye keerels, zwartbruyn van haare als de Madagascarze slaven, ¹⁾ maar deeze trouwen nu veeltijds met de Korakkoa daarbooven, of met de Aukokoa hieronder, daarom zijn der veel verbasterd. Haare dagelijkse taal is byna als de andere Nomakkoa Hottⁿ maar kunnen alle de Blicquoastaal spreken, zijn eygentlijk zo goed als vlugtelingen uyt haar eygen land. Van gewaad zijn ze anders als de andere Hottⁿ, dragende wel een karos, maar die is van hartebeestvel zo zagt als zeemsleer gebreyd rondom uytgesneeden op de manier van kantwerk, van vooren op de klappe is 't haar daaraan, en een lappie met nerf van weerskanten die net over malkander getrokken is, waaruyt men zien kan, dat 't een gereguleerde natie is. Agter in de nek is 't zwarte steerhaar van den hartebeest tot een sieraad, om de armen draagen zy witte lavoore ringen.

Deeze natie hadde nu maar van verre hooren spreken dat er hoengab of Duyts volk in de weerelt was. Daarom toe wy aankwamen zetteden haare veewagters op een loop, na de kraal en wilde maar oppakken en vlugten, maar onze laatste wegwyzers naemelijk de Aukokoa haalden haar in, en beprateden haar dat wy haar geen leed zoude doen, en dat wy geen kwaad volk waaren, verhaalden haar hoe wy 't by haare kraal gehad hadden, dat zy ons kost etc.^a gegeven hadden, maar dat ze inteegendeel tobak en meer klynigheeden van ons gekreegen hadden. Deeze kwamen dan voor ons aan de kraal en vertelden zulks aan den baas van de kraal, die my en Claas Barend tegemoet kwam om ons te groeten, maar bleef altijd op 20 tree voor de paarde, welke dieren hy niet betroude, al immers voor ons loopende en tawetjes roepende, en by de kraal koomende, bragten zy er bamboeze met melk van alle kanten en vereerden my ook een slagtbeest, waarvoor wy hun weer tobak vereerden.

Deeze was de baas van de kraal of de rijkste, maar de capiteyn is laatst in den oorlog met de Namnykoa doodgeschooten en zy waaren nu 2 spaltig om een capiteyn op te ligten. Hier heb ik verscheyde ooringen van de Blicquoas gekreegen, ook massive handringe van haare koper, en ringe die van binnen steert is van den kameleopardalis, en van buyten subtiel en net met koper en yzer beslagen, dat men daar ook uyt zien kan, dat ze ook een summetrie bezitten.

Haare kraal was 46 strohuysen groot, en na mijn gissing hadden

¹⁾ Hierin was dus Kafferbloed.

Mes gemaakt door Beetsjoeanen.

ze wel 400 beeste, maar weynig schaape. Zy eeten den jakhals en wilde kat niet gelijk de andere naties, zy leggen niet in de rivier op de eylanden zoals de andere naties, maar buyten is haare kraale. De drie voorige naties die ik aangetroffen hebbe, worden van de Namacquoas met een woord Eynikkoas of Riviervolk genoemd, maar deeze zijn besonders, eygentlijk is 't bastaard Blicquoas. Zy wilden graag hebben, dat ik na haar volk de Blicquoas gaan zoude, maar 't was nu met de tijd datter geen water op den weg was.

Nadat wy hier eenige tijd gebleeven waaren, zijn wy verders na booven langs de rivier getrokken, en ons is een meenigte van deeze Blicquoas gevolgt, en een dagreys hooger van de kraal zijnde, weezen zy my den weg, waar zy deeze rivier verlaaten, als ze na de Blicquoas noord op gaan aan de andere groote rivier. 1) Om deeze tijd loopen zy den weg in drie daagen af, maar in deeze 3 daagen krygen haare draagosse geen water, maar voor haarzelve pakken zy melk en water, deur malkander in knapzakke, dat de draagosse dragen moeten, maar in de maanden July, Augustus, September als er water is, is 't ordentlyke vier dagreysen na de Blicquoas aan de andere rivier leggende.

Deeze Blip koomen jaarlijks by de naties langs deese rivier leggende om te handelen, en brengen mee tobak, lavoore leepels en armringe, koopere en yzere koraale, ook glaase koraale, koopere oor- en armringe, messe, assagaye met weerhaake, ook gladde byle en elze. Zo handelen zy, zy geeven voor een veers 8 assagaye, een bijl en een els, een zakkie tobak en een sakkie daga, en voor een bul of os, 5 assagaye en de rest zoals voor een veers zaft en mooy gebreyde hartebeestvelle daar de nerf af is, brengen ze ook, van deeze hebbe ik een oude meegebracht om te toonen want ik hadde niet zoveel om een nieuwe te betalen, maar men kan er tog der Blicquoas haare dragt uyt zien.

Deeze Blip moeten na mijn oordeel een sneedige en verstandige natie weezen, die handwerkskunsten bezitten, want al wat men vraagt: wie heeft dat gemaakt? de antwoord is anstonds: de Blicquoas. Dat kan men zien aan een mes van weerskanten scherp. Zy hebben aan 't heft van deeze mes in lavoer uytgestooken een olifantskop, en de schey ook in lavoer met reye uytgestooken, welke mes na mijn oordeel 't grootste rareteyt is, dat ik meebrengte en ik ben van meening om 't aan den Wel Fed.^{en} Gestⁿ heer gouverneur

1) Welke?

van Plettenberg aan te bieden. ¹⁾ Ook kan men zien dat ze kunstig zijn, uyt haare koper- en yzerwerk, leepels van hout, renoster en buffelhoorn ook van lavoor gemaakt, bakke etc^a, zulks alles verkoo-
pen zy aan deeze naties. Zy winnen ook een zoort koornt; kalbasse,
die daar vandaan koomen, zijn my van de Korakkoa geweest.

Volgens zeggen deezer natiën vegten de Blip slegt, want zy ge-
bruyken geen pijl en boog, maar zijn altijd met 10 à 12 tot 14 assa-
gaye gewapent, goeyen wel net met assagaye, maar de Hott^s met
pijl en boog winnen tog, zodat indien de Hott^s en Bossiesmans voor
der Blip tooverkunst niet bang waaren, dan zouden de Blip daar slegt
aan weezen. Ik vroeg haar of zy al proef van der Blip haare toover-
kunst hadden; antwoorden in vroeger tyden had haare voorouders
van de Blip vee gestolen, maar zijn op de weg betoovert dat ze mal
geworden zijn, met vee en al na de Blip weeromgekeerd, en met
assagaye by haar vermoord geworden.

Maar de Damrakoa onderkant van deeze Blip aan de andere groote
rivier leggende, worden nog voor zwaarder toovenaars gehouden.
Onder deeze naties^{N.B.} zijn ook die zig voor toovenaars uytgeeven,
en zeggen dat ze zien den duyvel zwart te zijn. By zieken daar ze den
duyvel zoeken uyt te jaagen heb ik zien tooveren; daar brommen ze
en maaken allerhande geluyt met de mond op de zieke plek; dan
gaan ze telkens buyten, en maaken daar weer een ander geluyt,
spuugen nu alles met een forsie uyt. 't Is net of zy den duyvel uyt de
zieke in haar lijf gezoogen hadden, en dat ze hem nu uyt haar zelve
verdrijven willen. Weer binnen koomende en haare flause maakende
zoals van te vooren, komt er ten lange laatsten een stuk hout voor
den dag, dat met knobbels en kort gezeyd leelijk gegroeyd is; dit
stukkie hout word den patient getoont en hy gelooft dat 't uyt zijn
lijf gekoomen is. Met deeze hout word den patient op de zieke plek
gebrand, en 't boutvlijs van 't tot dien eynde andersmaak geslagte
vee word van den toovenaar gekout en daarop geleyd; voelt de zieke
nog pijn, dan moet er nog meer geslagt worden, en als de toover-
meesters omtrent vet gevreeten zijn, en dat de zieke komt te sterven,
dan heet 't dat er niet genoeg geslagt is, dat de duyvel nog kwaad is,

N.B. De Cyniequas, Corarquas en Gyzioquas.

Blicquoas is de regte naam deezer, maar kort af Blip (dat is t.z.
Bok, ook als zy schielijk spreken komt 't woord van Bliras daaruyt,
en 't is al maar dezelfde natie).

¹⁾ Cf. de afbeelding uit de Gordonverzameling, waarbij struisvogel en giraffe duidelijk te onderscheiden zijn.

dan moet er nog na 't overleyden des patients geslagt worden, dat de duyvel verzoent mag worden, en dat hy van die plaats af mag ver- trekken, dat er van de gezonde menschen ook niet ziek worden en sterven. Als dat alles dan verrigt is en als de toovermeesters heen- gaan, goeyen zy klippe, steene, hout al wat ze op de werf krygen kunnen in de lugt. Hiermee is nu den duyvel weggebannen. Dit alles gelooven zy zo vast dat 't een onmoogelykheyd is om dat haar uyt de kop praaten, dat ik eens geprobeert hebbe, maar ik zal er nooyt weer aan gaan, en eens als ik by geval agter den rug van een toover- meester quam te staan, zeyde hy my dat ik agter zijn rug moest weg gaan, want dat mijn anders geen goeds zou overkoomen; ik wou hem niet tergen maar gehoorzaamde hem. De toovermeesters verkoopen ook aan 't andere volk allerhande kromgewassene houtjes, dienende voor zugt of ziekte, en wel ook voor andere gevaarlijkheeden van menschen of vee, om daarmee gebrand te worden, of op 't lijf daarvan geschraapt, zoals onder anderen verkoopen zy een kromme met knobbels gewassen hout. Deeze word gebruykt als iemand in oor- log bezet word, en dat ziende moet hy op zijn voet daarvan schrapen, en op zijn lijf, dan zou hy kunnen loopen dat hem zijn vyand niet in- haal, en meer zulke flause. De pootje van den sprinkhaas is ook zo een middel, zulks word van haar op de borst gedragen.

Ik hebbe naauwkeurig daarna gevraagd waar of de Blip aan dat kooper en yzer komt; regt weeten zy 't niet en 't word haar van de Blip ook niet gezeyd, maar die over en weer loopen, verhalen 't aldus, dat de Blip op haare woonplekke, waar zy tuynieren haare melkkoeye maar houden, en 't ander vee leggen zy na 't gebergte heen. Van haare woonplekke loopen zy in een dag na 't laastgemelde vee; 's anderen daags klimmen zy op de bergen en graven daargoed. Daarmee koomen zy den 3^{en} of 4^{en} dag te huys, dat gegravene goed op de kop dragende, zy goeyen dat goed in de vuur en hebben knap- zakke, die in dat vuur blaazen, maar hoe zy 't verders bewerken, daar word haar net zo min van verteld of gewezen, als hoe de Blip den tobak maaken. Wat hiervan zey of niet laat ik tot daar na toe, ik verlangde graag om 't te onderzoeken of 't zo waar was, maar terwijl zy anders kunstig zijn, moogelyk hebben ze ook de weetenschap van de bergwerkerey en na mijn domme verstand zoude ik 't uyt een oor- zaak besluyten dat 't waar zou weezen, want de meeste gedeelte van haare kooper lykent in myne oogen besonders na souwas of Japans kooper. Eenige oor en handringe zijn zo smeedig dat men ze krom en scheef buygen kan, en ook weer teregt buygen; zulk kooper oor-

deel ik zoude geen Europeeze natie haar kunnen toebrengen, of aan die langs de strand woonende naties verhandelen.

Den Blip haare tobak is sterker als onze groen tobak, maar heeft een bittere smaak. Toen de Gyzikoas my dat alles weezen en verhaalden, verlangde ik zeer om na deeze Blip heen te gaan, maar mijn gezelschap wou er niet aan. De Gyzikoas hadden dat graag gezien; had ik maar een tolk by my gehad, ik zoude met de Gyzikoas daar graag heen gegaan hebben, en zeyden my dat voor een 14 dagen omtrent een beuy donderweer reegen daardeur getrokken had, dat wy wel voor 3 of 4 draagosse op de platte klippen hier en daar wel water zouden krygen. Tot mijn spijt kon er niets van worden, ik was mijn eygen baas niet, maar ik moest na mijn geselschap haare pypen danzen, dat my verdrietig genoeg was.

Vandaag weezen my [de Gyzikoa] hoe dat de Blicquoas rooken. Zy maken de kleygrond nat en bewerken hem taay, dan steeken zy schuyns van weerskanten 2 stokkies in de kley regt over malkander, en uytgetrokken dan probeeren zy of 't getroffen is met de stokkies en of 't lugt geeft; dan word er wat water ingegoeyd. In de eene gat word tobak gestopt, dan leg den rooker op zijn buyk, den rook uyt de eene gat trekkende en een ander steek den tobak in brand. 1) Ook rooken zy uyt een beestehoorn, waar ze ook den rook deur 't water trekken, en slukken den rook in dat ze zo dronken worden dat ze van haare kennis afraaken, en vallen met 't rooken in 't vuur, dat ze zig zomtijds deerlijk verbranden, eerdad de andere haar zo gaauw helpen kunnen.

Aangaande de andere groote rivier waar de Blip aan wonen, vertellen deeze naties zeer onderscheydlijk van, want eenige zeggen 't is een besonder rivier, en andere zeggen alweer dat hy uyt deeze rivier uytkomt, waar ik nu ben, want circa 3 dagen hooger loopens als waar ik geweest ben, namelijk de Kay korakkoa, dat is 3 dagreysen hooger als de Husingais of Spinnekopdraadkraal is waar ik geweest ben, loop deeze groote rivier in verscheyde deelen. Zy wyzen zoals de vingers op haare 2 handen, daar zoude een spruyt uytloopen na 't noord, en deeze Bliprivier loop ook na 't noord in; N.B.) van oude Namacquoas die ver in 't noord geweest zijn, word verteld dat deeze Bliprivier, agter de Keykao om by de Kawep in zee loopt, maar zoude wat klynder weezen als deeze

N.B. De andere zeggen alweer 't is een besonder rivier.

1) Nog is deze wijze van roken in Zuid-Afrika in gebruik.

grootte rivier, waar ik nu aan ben, maar ook rijk van zeekoeye en vis.

De tweede schoft die wy van de Gyzikoa deden kreeg deeze grootte rivier een draay na 't Zuyd-Oost. Nu heeft hy wel circa 5 of 26 schofte zoals ik hem van boven na onder toe bekend ben, zijn cours gehouden koomende van O. en afloopende na 't W. behalven de kleyne draaye en bogte, die hy van weegens 't gebergte neemen moet; maar nu komt hy van Z.O. en houd ook zo streek zo ver als ik hem geweest ben grootte 5 schofte hooger en de Hott,^s die nog 3 schofte hooger bekend zijn getuygen 't zelfde. Maar als ik haar vroeg of zy de beginzel of de oog wisten waar de rivier uyt komt, vroegen ze my of ik ook de end van de lugt wist aan haar te beduyden.

Hier was nu een sterke Bossiesmans kraal, dat waaren de Gyzikoa haare Bossiesmannen. Want yder natie die vee heeft, heeft ook een trop Bossiesmannen onder zijn bescherming. Deeze Bossiesmannen spraken de vinke of sneese taal ¹⁾ zoals de Sneuwbergs Bossiesmannen. Wisten niet wat dat de peerde was, maar wilde die met harpoene doodschieten, zoals een wild gedierte. Zy hadden ook al haare boogen voor my gespannen, maar 't wierd haar van de Gyzikoas belet. De Bossiesmannen konden van waterdorst niet meer uythouden, anders hadden zy uyt vrees voor mijn grootte Hott^s gezelschap niet de rivier durven naaderen, waaren zy daar niet toe gedrongen geweest. Daarom kroopen zy stilletjes deur de boome heen en toe zy nog een hoogie afgekoomen hadden en digt aan 't water kwamen, wierden zy my onverziens gewaar, want ik zat aan de kant van 't water, nog een Hott^t by my hebbende om steene te zoeken. Hier waren ze nu van meening om my bont met pyle te schieten met zamt mijn maat, wy wisten van haar ter weerd geen kwaad.

De Gyzikoa die deeze Bossiesmannen kende, dat ze geen goed doen zoude weetende liepen haastig toe, schreeuwden, en wenkten met haare kamsstokke ^{N.B.} of neusdoeke, de Hott^t die by my was had wat gehoord en keek op, die gaf een schreeuw en wees my, dat

N.B. Deeze kams of neusdoeke, dat is de steert van een jakhals of van dat andere gedierte, den naäs, waar ik van gemeld. Zo een steert, zoals hy nat ofgeslagt is word over een dunne stok getrokken, en dient haar om de zweet af te veegen; deezen zal hy nooyt te huys vergeeten, zy maken ook zulke neusdoeke van kleyne voogelstruysveere, die zy kunstig aan malkander binden, en rondom een stok draayen.

1) De echte Boesmans werden ook wel Chinese Bossiesmans genoemd.

ik gemeent wierd. Toe ik opkeek, zag ik 't ook, toe liet de Bossiesman zijn boog zakke, toe hy zag, dat ik hem ook al gezien had, en met eens waaren de Gyzikoa ook daar, en brogten de Bossiesmannen tot stilstand. Had ik de Hott^t niet by my gehad, had ik tenminsten al een of twee pylen gekreegen, eerdat de Gyzikoas zulks beletten kon. Dat ik nu zo vry geraakt ben, heb ik Gods's Heeren almagt en barmhertigheyd ten hoogsten voor te danken; God den Heere die door zijn alwyze bestiering, my ten goede, my door veele gevaaren geleyd heeft, inboezeme in mijn hart de herdenking van 't gepasseerde, dat ik de dankbaarheid, als 't gevaar voorby is, niet vergeete, maar den Heere voor zijn alwyze en genaadige bestiering levenslang loove ende pryze.

De Gyzikoa brogten ze nu tot stilstand en namen ze mee na onze scherm; ik gong er ook heen, en had altans geen lust om die dag meer steene te zoeken; ik onthaalde dezelfde myne vervolgers nog op een pijp tobak, maar zy 'tzidderden en beefden. Ik heb haar daar niet eens na laate vraagen, maar uyt zig zelve heeft mijn oplegtbroer capiteyn Ouga haar gezeyd, dat ik niet wraakgierig of kwaad was, dat kunde zy nu zien daaruyt, dat ik haar nog daarby tracteerde. Op mijn tweede togt waaren ze zo mak, dat ze my zelfs opzogten, en om een pijp tobak vroegen, en beloofden my als ik weer kwam, dan zouden ze velle van allerhande klyne gediertens voor my hebben, maar ik moest maar kraale en tobak voor haar brenge, dat ik ook beloofde.

Nog een schoft hooger getrokken hebbende kwamen wy in een mooye groote valley, waar de Kouringais of de Hooge kraal ley; in de valley neevens de rivier was een bosschagie van boomen, die van onder waaren gesnoeyd en er gong paade deur op de manier van allees, dat 't vee en 't volk altijd in de schaduwe was. Deeze natie was in 3 kraale geverdeelt en daarvan heb ik een maar getelt, bestond uyt 49 strohuysen, hebben een meenigte van vee, maar meestendeels beeste. Deeze Kouringais is de eerste van de kleyne Korakkoa, gelykenen van posituur en dragt, meestendendeels na de Eynikkkoa, maar zijn tog een heel andere natic, want zy wisten van de onderste naties weynig af. Niet veele van haar draagen 't voorgenoemde gewaad van de Blicquoas en Gyzikoas, maar alles wat ze van bakke, leepels, assagaye, cieraade etc^a bezitten, dat brengt haar de Blicquoas.

Hier heb ik met mijn 1ste togt weeromgekeert, en ik ben van deeze natie onthaald geworden, beeter als ik 't verlangde of my inbeelden

kon. De capiteyn heete Soenop, hy wilde van my een oude roode neusdoek hebben tot cieraad voor zijn vrouw ; dat was in haare oogen regt mooy, want ik hadde de neusdoek schoon gewasschen. Hy was nieuwsgierig om te weetē, of de neusdoek groeyde, of kort gezeyd op wat voor eene manier mijn natie aan zulke mooye goed quam. Toe ik hem dat beduyde en nog eenige kleynigheeden daarby toonde zo als een schaer met naald en gaaren etc^a wees hy dat ook aan eenige van zyne soldaten, die naast hem zaten, waarop zy zeyden, dat zy altijd gedogt hadden, dat de Blip de slemste natie van alle was, maar nu zagen zy wel datter nog slemmer was. Van die korale, die hy van myne reyscamraten gekreegen had, vroeg hy my of er ook veel van dat goed in mijn land was, waarop ik hem zeyde, datter meer was als hy en al zijn volk betalen kon. Toe antwoorde hy : dat zegt gy wel, maar dat zou jou net zo gaan als de Blicquoas, die hebben ook veel goed, maar als wy in 't beste van den handel zijn, dan is de Blip haare ruylgoed al gedaan, waarop ik hem dat uyt de kop zegt te praten, maar hy zeyde : wy zijn altijd baas in den handel, wy zullen 't ook blyven.

By mijn tweede togt vernam ik dat ze effectief groots daarop teegen 't boovenste volk geweest waaren, dat ze de voorregt gehad hadden om my te zien ; zy hebben ook een lied van my gemaakt in haare fluytjesdans, en zy hebben my en mijn geselschap met fluytdansies en Blip of renosterdans geëert. Deze twee dansies is in mijn oog en oor wat mooyes ; by de fluytjesdans is vooreerst een melodye, en de principaalste is 't treurlied van een meyd of vrouw, die haar man in den oorlog verlooren heeft ; de zin daarvan is omtrent zo, dat zy nu weduwe met hare kinderen alleenig zijnde, 't wild dat anders voor haar was nu zonder pylen loopen moet en teffens geeft zy te kennen, dat ze wil zo lang leeven, dat haar zoon, die zy by de overleedene man heeft, groot word om dat wild voor haar te schieten. De mans staan naast aan malkander geslooten in een ring, en yder heeft een fluyt, eenige hebben groffe fluyten, eenige fyne, een man staat met de fluyt middel in de kring ; hy begint eerst den dans en 't lied met woorden, waarop die in den kring staan beginnen alle tegelijk rond dansen teffens op de fluyte blaazende. 't Geluyd van de groffe fluyten komen in 't lied niet anders als op zyn pas, als 't groffe geluyd daar weezen moet, en principaalijk als het lied uyt is, laat zig de groffe fluyten 't laatste hooren ; zo dansen ze zeer curieus met de voeten op zijn pas stampende, wanneer het weezen moet. De vrouwluyden dansen nu rondom den kring alle agter malkander, op de handen klap-

pende ; hier voorvalt ook iets by dat na karesseere lykent, want als zy zo ronddanssen, glipt er wel een of 2 van de mans uyt den kring. Daarom sluyten ze tog aan malkander vast ; die er nu uyt den kring is, danst neevens een vrouwperzoon zagties aan de banden van haar voorschootgewaad trekkende, waarvoor zy hem weer schijnt te dreygen. Het mooiste hiervan is de muziek, als men 's avonds een 4 à 500 tree daarvandaan is, dan hoort men zo veelderley stemmen als men bedenken kan, want dan belemmert 't geklap van de handen 't regte gehoor van den muziek niet.

De Blicquoasdans die zy ook wel den renosterdans noemen, heb ik eerst by de Gyzikoas gezien, die zweemt na een van onze contra dansen ; hier komt geen muziek, maar gesang by. De meyde zijn de zingers en staan gemeenlijk in 2 reye op de hande slaande en zingende ; daar koomen dan de mans dansende aan, en meteen koomen daar 2 van de meyde, die 't dansen best kunnen uyt ; die verbeelden nu 2 renosters. Al in den dans zoeken deeze 2 gewaande renosters de jaagers of de mans te stooten, die nu in den dans haare kunst toonen om pat te geeven en uytvlugt te neemen.

Mijn tweede togt p^{mo} April 1779 begonnen, heb ik 4 schoften hooger geweest, tot na de Husingais of Spinnepkopdraadkraal. Onderwijl, dat ik weggeweest ben, hebben de Gyzikoa en Kouringais twist gekreegen ; de Kouringais hebben de Gyzikoa gedreygt om haar aan te doen met hulp van de Kay Korakkoa, of Groot dito. Toen zijn de Gyzikoa 2 schoften leeger als ik ze de eerste keer gevonden heb, afgetrokken, maar hebben de Korakkoa ook gedreygd met hulp te krygen van de Namnykoa, Kaukoa en Aukokoa, waarop de Kouringais ook bevreest zijn geworden, en 3 schofte hooger getrokken als ik ze de eerste keer gevonden heb. Nu met mijn tweede togt lagen de Husingais een schoft hooger als dat de Kouringais gevlugt waaren.

Deeze Husingais zijn ook quaade vriende met de Kouringais, alhoewel dat deeze 2 een volk namentlijk de kleyne Korakkoa uytmaaken. Maar de Bossiesmannen van de Kouringais hebben vee van de Husingais afgenoomen, en 't schijnt of de Kouringais haare Bossiesmannen willen voorstaan, daarom hebben de Husingais om de oorlog en meer kwaad te meyden over de rivier getrokken. Deeze kraal waar ik maar de helfte van gezien heb, is magtig sterk van volk en vee, en zy vertelden, dat de Kay Korakkoa die 3 dagen loopens hooger leggen, zijn nog sterker als zy. De Korakkoa bestaat uyt 6 kraalen, die tot haare oorlog hooren.

Op mijn tweede togt is niets merkwaardigs voorgevallen, dewyle wy zo spoedig doortrokken, dat wy in 2 maanden heen en weer zijn gekoomen. Als 2 keer 's nagts reysende, ben ik met mijn geselschap onverziens Bossiesmans op 't lijf gekoomen, die onder ons pylen lieten vliegen, maar tog is er geen ongeluk geschied, dewyle wy dat net zo goed als zy weeten om agter de klippen te retireeren, en door bepraten van die haar kennen, zijn ze tog tot stilstand gekoomen; ook heeft ons eens 's nagts een leeuw bezogt die een beest vangen wou en had hem al van agter beet met de klauwen. De Hott^s die nooyt zonder haare geweer by zig gereed te hebben leggen, hebben hem waargenoomen, en omtrent nadat ze een half uur met den leeuw in de nagt gevogten hadden, hebben zy hem dapperlijk met assagaye dood gegoeyd. Zy hadden opdrietzels en allerhande bogt in brand gestookten, dat 't overal ligt was. Dit was de meyde haare werk, die voor ditmaal ook meer hart in 't lijf hadden als ik, want regtuyt gezeyd, ik ben benout 's daags om met haar den leeuw te jagen, laat staan dan in den donkere nagt, want als het op een hartloope gaat, weet ik voortaan dat ik de agterste blijf, daarom stond ik by een groote kameeldoorboom, overleggende by myzelve, als de nood aan de man quam in de geswindigheyd daarop te klimmen.

Op alle beyde myne togten hebben wy te zamen getrokken 't volgende groote wild gedood namelijk 2 olifanten op de plek doodgebleeven (en een is met zyne quetzuuren weggehoopen, en omtrent 8 dage na dato van de Bossiesmans dood gevonden, die de tanden tot kleyne brokke stukkeslaan hadden met klippe, om daarvan leepels voor haar te maken), 2 renosters, 1 buffel, 1 kameleopardalis, 10 zeekeoye.

In de maanden December, January, February en Maart is 't climaat alhier besonderlijk heet, dat men geen vel of riem geen uur kan laten buyten leggen, of hy is gaar gebrand, dat men hem pluysen kan van malkander. De zon is alhier zo heet, dat men op deeze tijd geen 20 tree blootvoets loopen kan in 't stof of in den zand of er komt blaaren aan de voeten. Men kan ook zelfs om deeze tijd in de vlakten van de groote rivier alle dagen met de hand een steenbok vangen (als 't n. b. niet reegent), want zoals een steenbok maar opspring laat men hem maar loopen zijn cours. Ik blijf nu circa een pijp tobak rookens onder een bos in de schaduwe zitten, dan neem ik alweer de spoor van den steenbok en volg die; als ik hem weer opjaag, blijf ik alweer een minuut of 7 à 8 zitten en zoals flussies gedaan. De 3de of de 4de keer zulks doende kan men hem als hy weer opspring met de

hand vangen, dan zijn zyne pooten deur gebrand. Dat is de Vlakbossiesmans haare vaste neering in die warme tijd.

Sprinkhanen zijn hierbooven, dat men ze zomtjids voor een wolk aanziet in de lugt, zy trekken altijd mee de wind, en zoals de wind draayd, zo vliegen ze ook. Zy veranderen 3 keer van couleur, eerst klijn zijnde zijn ze zwart, want waar een groote trop sprink neervalt dit jaar, zy laten zoveel eyers agter zig, dat aanstaande jaar op die plek zoveel egaal groote zwarte sprinkhaantjes is, dat men zoude zeggen, dat 't stof of den zand der aarde tot sprinkhanen geworden was. Nu zwart en klijn zijnde vliegen ze niet, maar springen op de grond, alle een cours houdende; iets wonderlijks heb ik by deeze klyne opgelet, want wy graafden om te vangen in een sloot in een drooge rivier dat ze daarin spronge; die nu al voorby waeren keerden om en sprongen ook in de sloot, zodra zy merkten, dat hare makers niet agterna kwamen. ^{N.B.)} Halfwassen zijn ze rood, ten laatsten volwassen zijnde zijn ze vaal, waar ze neervalle blijft zomtjids knappies de stompe van de bossies en 't gras over. Als ze nu in een groote grasvlakte neervallen, steeken de Bossiesmans vuur in 't gras en raapen dan de gebraayde sprinkhane by hoope op, bewaren dat in knapzakke, de kop en vlerken afgebrooken, eeten zy dat smaaklijk. Als de Bossiesmans de sprinkhaane zien aankoomen, betuygen zy met een geklap der handen en geschreeuw een groote blijdschap, want nu is haare oegst. Gepasseerde jaar zijn de treksprinkhaane aan de Caabze zyde van de groote rivier geweest; zy zijn op drie schoften naby de Camusberg geweest, daar hebben ze weeromgedrayd.

De Bossiesmans en de veeryke naties langs deeze groote rivier leggende, kunnen zeer vinnig en net met de pijl en boog schieten. Haare boogen zijn gemeenlijk van rood karee hout of olivenhout gemaakt. Zy weeten 't wild mooy te betrekken met een afgeslagte voogelstruysvel, die trekken zy aan en loopen op de manier zoals deeze voogel doet in de streek, waar 't wild weyd; omtrent mooy in 't gezicht van 't wild zijnde, beginnen zy te schrikken, heen en weer springende zoals een voogelstruys doet, als hy wat gewaar word. Wanneer de quagas wilde peerde etc^a zulks zien, koomen zy by deeze gewaande voogelstruys om te kyken, dewelke dit spel onder de wind aangevangen heeft, dat 't wild geen reuk van hem heeft kunnen kry-

N.B. Ik heb ze gezien zo trouw malkander volgen, dat ze in de groote rivier gesprongen zijn, dat de rivier op laatst langs de kant by hoope doode daarvan opgoeyd.

gen. Nu zy hem zelfs naaderen, kan hy ze na wensch schieten. 1) Haare pyle, waar ze het wild mee schieten zijn gemeenlijk yzere harpoenen, ook word wel gebruykt op de punt van den rietpijl een kantige, scherpe, witte klip in plek van een yzere harpoen; deeze pryzen ze beeter te zijn als een yzer harpoen, want de klip breek veeltijds in 't lijf van 't wild in stukken. De andere pyle worden van scherpe genzebokbeene etc^a gemaakt die binnen in 't fluytjesriet gestookten word. Als zy regt meenen op malkander te schieten, maaken ze de pylen zwart, want dan kan men een pijl die van 'een vinnige schut geschooten is, niet zien aankoomen, en dus is men niet in staat om voor zo een pijl pat te geeven.

Hare tweederley boomgift, dat ze aan deeze pylen gebruyken, is 't merkwaardigste van al. De eerste of sterkste giftboom groeyt langs de bergen van de groote rivier, is zeer scherp van reuk, besonders van alle andere boomen, dat men hem zonder verdere kennis de reuk alleen gebruykende vinden kan; is groen van bladeren; in de maand July begint er de giftwurmen op de bladeren te gaan zitten, die anders gedurende den tijd dat de boom droog is, onder in de vaale stam van den boom wonen. Deeze wurmen binnen nu net zó van couleur als de bladeren daar ze van eeten. De wurme alleenig worden van de Hott.^s genoomen, de wurmen worden in een leere lappie digt toegebonden en gebewaart, totdat ze verrot zijn; dan stampen zy ze fijn tot stof, en met spooeg smeeren zy dat rondom de pylen. Als zy den gal van de groote kliphagadis daaronder mengen en als iemand dan daarmee gekwetst is, is er geen deurkoomen aan of hij moet onstonds giftzuyperswater krygen.

Als men een takkie van deeze boom afbreekt, loopt er een sterk ruykende sop of olie uyt, daar men voor oppasse moet, dat 't niet in de oogten komt of men word er stokblind van. Ik heb een bijzonder eygene ondervinding by deeze boom, die ik niet nalaten kan om te melden, want op een zeeker tijd brogt my mijn oplitbroeder Ouga wat honing, zeggende aan my dat wy daarvan bier maken zouden, maar verbood my om daarvan te eeten, dat ik niet wel verstond en ik stuurde my daar ook niet veel aan, maar ik had omtrent nog geen leepel vol daarvan gegeeten, of 't begon my in de keel als vuur te branden, waarop 't geen 2. minuten duurde of ik gevoelde een heele ontroering in mijn lijf en ik met respect en promissie gezeyd aan 't purgeeren raakte, en wurme quyt raakte die zoals lind lykenden wel

1) Zulk een jacht in struisvogelvermomming, is afgebeeld in de Atlas: „Zuid-Afrika's geschiedenis in beeld" door schrijver dezes en Joh. Visscher, Amsterdam, 1913, bl. 2.

3 vaam lank en nog langer, waarop dat ik in flaaute viel dat de Hott's koude water over my goeyden, dat ik weer by myzelven quam en toe gong ik daarby aan 't vomeeren, en dat zo sterk, dat ik van flaauwigheyd en zwakheyd die agtermiddag moest blyven leggen. Met de wurme ben ik van mijn kindsgebeente afgeplaagt geweest, dat ik my van pijn in 't lijf zomtjids niet heeft weeten te bergen, maar na 't voorvalle van deeze passagie, heb ik God den Heere zy gedankt geen pijn gevoelt. De Hott's wisten my te vertellen als 't alles voorby was, dat de byen van de blommen van den voornoemden giftboom gezoogen hadden, en dat de honig daarom zo giftig was.

De tweede giftboom is een groote melkbos, van stam vierkantig, begroeyd met giftige doorns; onder in den stam van de boom steeken zy een gat, en laten de melk uytloopen in een bak of eerde pot, woelen dat gift in gras en goeyen dat in kleyne fonteynen of putten waar ze weeten dat de wilde paarde koomen om water te drinken, welke wilde paarde hiervan gedronken hebbende geene 400 tree loopen of zy barsten. 't Vlijs van zulke vergeeve peerde word gekookt en gegeeten, maar de zop daarvan drinken zy niet. 't Wild wat zy schieten, word meestendeels met malkopgift geschooten, daar snyden ze dan dat vlees maar weg wat rondom 't pijlgat is, de rest word schoon opgegeeten. Van deeze laatgemelde giftige melkbos word als hy oud en verrot is, de zwarte pit uyt de stam genoomen; ook fijn gestampt, word hy met spooeg klam gemaakt, en om de pijl gesmeerd, maar een mens daarmee geschooten, dat is niet zo erg als 't voorige gift, maar de gekwetste moet tog anstonds gesneeden worden. De wonde met schoon water uytgewasschen zijnde, word de gift van een tooveresse uytgesoogen.

Van deeze melkbos heb ik ook een eyge ondervinding, want op zeeker dag dat wy de Nakourisbergen afquam, zag ik dat den draagos zijn pak op zy was; toen reed ik haastig toe om zulks te verhelpen en ik was blootvoets, en in 't gedrang in de haastigheyd schraapte mijn voet aan zo een gifmelkbos, en er bleef 2 klyne dorn-tjes in zitten. De avond aankoomende als wy afpakken wilde, was mijn voet zoals een kussen geswollen, toe hebben de Hott's gesneeden de doorntjes daaruyt en gezoogen, maar ik was te kleynzeerig om diep genoeg te laten snyen, daarom wierd mijn voet nog slemmer, dat de nerf rondom weggong en er begon witte water uyt te scyfferen, ten laatsten wierd de heele been ook stijf. Toen heb ik van allegaar zuure melk my laten geeven en ik kookte die op, en hief dan de voet daarin zo warm als ik konde, waarop de voet tog die nagt

zakte en de andere dag langzamerhand beeterde. Anders ben ik God den Heere zy gedankt onder al die tijd gezond geweest.

Als een Hott¹ wat manqueert word hy ten eersten als er geen to-vermeester by de hand is, op zijn buyk gesmeerd en met een druk net of ze de vet daarin drukken konde, en dan word hy neffens zijn oog gesneeden en braaf diep dat hy voor goed bloeyd. ¹⁾

Met 't na booven trekken van mijn tweede togt had ik 't geluk den 11 April 1779 om een kameleopardalis te krygen, waar ik de vel van meegebragt hebbe, hoewel dat ik dit vel beeter als myzelve opgepast hebbe, is 't tot mijn leedweezen op eenige plekkies tog geschaafd. Maar als men met een ander mans wagen opkomt, moet men bly weezen en tevreede zijn, zoals de baas van de waagen 't goed belieft te plaatsen. Deeze kameleopardalis was een veers, maar tog volwassen, terwijl men zien kon dat ze al gespeelt had; als zy geschooten was, lag de lange nek nog regt overend, daarom heb ik van onder van de voorvoeten tot aan de kop beginnen te meeten, en zy was circa 18 voet hoog, van de borst tot de steert $9\frac{1}{2}$ voet lang, en circa $9\frac{1}{2}$ voet scheeld 't dat de voorvoeten langer als de agtervoeten zijn. De voornoemde maat van dit beest moet men niet zekuur op te werk gaan, want ik heb een voet na mijn gissing genoomen.

Dat den kameelpeerd gras eet, heb ik nooyt gezien, hoewel dat ik enkele en ook heele troppen meenigmaal gezien heb, maar altoos vreeten zy in de toppen van de hooge boomen. 't Kan zijn, dat hy ook graast, maar gezien heb ik 't nooyt. Na mijn gedagten en onderzoek moet dit dier braaf lang zonder water kunnen uythouden, want in de drooge contrey waar geen water is, is 't veld vol met spoor, maar zelden krijgt men spoor na 't rivier toe; als men dit dier met bekruype onder schoot koomen kan, is 't een groot geluk en 't gebeurt zelden, want van dat hy zo hoog is en altijd in de toppen van de boome vreet, ziet hy een mens al van verre; maar als men een reedlijk paard heeft, is hy gemaklijk te krygen, want hy kan zo hard niet eens loopen als een eland. Om kalven te vangen is ook maklijk kans toe, want de eerste en de 2de dag dat de kalf oud is vangen hem de Bossiesmans te voet, want de Bossiesmans weeten den tijd net op te passen als de kameelkoeye kalven. En als 't God den Heere en de hooge regeeringe behaagde dat ik nog een keer aan de groote rivier kon koomen, zo wilde ik uyt liefhebberey en eergierigheyd probeeren of ik niet in staat zou weezen om een leevendige cameleopardalis na de Caab

1) Een eigenaardige wijze van aderlaten.

leevendig te brengen, want als 't waar is, dat mijn voorstaat dat ik geleezen heb, 1) dat dit dier in de oude tyden leevendig aan 't volk te Roomen getoond is, zo zou ik denken, dat 't voor een liefhebber, die geen moeyte spaard, te probeeren was.

By de Eynikkoas en hooger op langs de rivier heb ik een klyne gedierte gevonden, die ik denke onbekend te zijn; hy heeft een mooye roode coleur en is zo groot als een muyshond, maar de steert is langer als 't heele dier is en op de punt gitswart; ik ben met 't vel zeer ongelukkig geweest.

Deeze naties gebruyken meestendeels de olie van de pitte van den kouwboom, in plaats van om zig met vet te smeeren. De besjes van deeze boom, dienen haar tot kost en tot drank, en is inderdaad een aangenaame vrugt, de pitten hiervan braden ze onder de as, en in stukken gestampt zoeken zy de buytenste schil daaruyt, die zy weggoeyen, de rest gemaalen word een welriekende olie. Op haar borst dragen eenige een zwam ^{N.B.}) van den haakdoornboom, die wit is en met knopies begroeyd, heeft een scherpe medecinaale reuk, en voor mijn deel weet ik geen specerey of mediceyn, die aangenaamer ruykt.

De meyde van de Eynikkoas die haare mans verlooren hebben, hebben zig ook den regterpink laten afsneyden, 2) en die jonge meyde hebben een gat deur de neus zoals een draagos, steeken daarin een beezemrietje of gras, als zy danzen. In den dans hebben ze ook de steert van 't een of 't ander gedierte lossies op de kop vastgebonden, dat 't met den dans heen en weer slingert.

In 't generaal staan deeze naties haare bloedvriende magtig veel voor, en als een zijn vader vermoord is, zal de zoon van hem groot geworden zijnde, zulks op de moordenaar zyne vrienden wreeken, als de moordenaar zelfs niet meer leeft en zo houd 't mooren aan over en weer, tot datter niets of weynig van een van die 2 families overschiet en zy zullen schoon de grootste levensgevaar onderworpen, tog haare vermoorde vrienden 's nagts haalen om te begraven, dat verzuymt niet. Voor 't overige is by haar voor gierig uytgeroepen te worden 't grootste quaad, derhalven hebben zy alles gemeen met malkander en weygeren malkander niets.

Onder in de loop van de groote rivier vind men veel agate en an-

N.B. groeiende onder aan de stam van een haakdoorenboom, zeer welriekend en by hun geacht als een hartsterkend middel.

1) Wikar's belezenheid blijkt hier uit.

2) Over dit afsnijden van vingers of leden van vingers zie *Kolbe, Op. cit. bl. 157—160* en *Fritsch, Op. cit. S. 108 u. 332.*

dere moye riviersteen. Maar daarboven by de Gyzikoas vind men dezelve ook landwaards in, men vind daar ook granate en zwart christal. Veele blommen en planten vind men hier niet, ik hebbe van dezelve een kleyne verzameling meegebracht, zoveel als ik in mijn 2 gebedeboeken heb kunnen bergen.

Op mijn 2de togt heb ik op een agtermiddag 4 groote troppen olifanten uyt de rivierbosschagie na de vlakke zien gaan, ik voor mijn deel hebbe nooyt gedogt datter zoveele olifanten in de geheele waereld was. De olifantstande die ik meegebracht heb zijn van verongelukte olifanten, die heeft mijn getrouwe oplichtbroeder capteyn Ouga gevonden, en my gevereerd met conditie als ik weerkom om hem niet te vergeten.

Van Koungama onder aan de groote rivier tot booven by de watterval is langs de rivier overal groote bergen, en maar tussenbeyde eenige naauwe passagies en poorte die deur de bergen na 't rivier afgaat, maar op de regterhand van de bergen Z. Oostwaards opgaande zijn er groote grasvlaktens. Aan de overzyde des riviers is 't net zo dat de bergen maar langs de rivier zijn, en aan de noorderzyde 's riviers is een magtig lange en hooge platte berg. Men moet 4 dagreysen neevens dezelfde berg loopen eer hy zijn eynde neemt.

Met 't weer is 't hier wonderlijk want een reegen uyt 't noorden of een landreegen bespeurt men hier zelden, behalven verleeden jaar 1778; daarom was de groote rivier in de maanden July en Aug.^s vol, wanneer dat 't anders volgens vertelling van alle Hott^s de tijd moet weezen, dat hy leeg is, en in de goede messon 1) moet de rivier vol weezen, want dan reegent 't met zware donderweer uyt 't oosten, met zo ene weer reegent 't op eenige plekken, op andere alweer niet. Ik weet, dat ik zelfs gezien heb, dat een beuy donderweer reegen in Hakais viel dat de heele aardbodem schijnde onder water te gaan, en te Koungama omtrent 5 uur daar vandaan was geen druppel gevallen, ook gebeurt 't wel, dat men 's morgens met helder weer opstaat, 's middags is alles alweer toe en 't reegent fris, de eygenste avond is 't alweer helder en klaar.

Nog iets aangaande de Eynikkoas; als zy sterven worden ze nakent zittende begraven. Een vrouw en dogter erf geen vee, als alleenig wat de vrouw voor haar uytgehuwelijkte dogters gekreegen heeft. Maar de krale, ringe, sieraade etc^a, dat is voor de weduwe en de dogters, omdat de zoons haare vrouwe koopen moeten, daarom

1) Bedoeld is moesson.

komt haar al 't vee in erffenis toe. Zijnder geen zoons dan komt 's mans vriende daarvoor op, maar de arme weduwe houd niets, 's vaders broeder of oom is by haar een principaal erfgenaam. Zo een oom kan in zijn broeder zoons leevenstijd al wat slegt ^{N.B.)} is hem afeyschen, en de andere moet 't ook afgeeven, dat is p^r exempel een misschien op een klyne plek gebrande karos, of een beest die een hoorn of steert verlooren heeft. Nog een vaders broer in leeven hebbende, mag de man 't voornoemde niet houden, maar geeft 't gewillig af.

Dewijl ik lank genoeg langs de groote rivier op en neer gezworven hebbe, heb ik in mijn eenvoudigheyd de rivier willen afteekenen, zoals hy ook hier agter gevoegt is, ¹⁾ maar alhoewel ik er mijn best aan gedaan heeft, geef ik hem tog niet voor goed en egt, terwyl ik ten 1sten van zulke zaken geen kennis heb en ten 2^{den} had ik geen compas, maar waar de zon opgong, heb ik oost genoomen, waar hy ondergaat west; dit eerst hebbende, denk ik dat een dwarslinie daardeur getrokken N. en Z. maken, ook denk ik, dat 't Noord is waar de zon 's middaags op zijn hoogste is.

In begin van de maand Juny ben ik weer van mijn 2de togt met myne Bossiesmans te huys gekoomen, onderaan de Groote rivier, en den 16 Juny kwam my 't geluk over, daar ik lang om gewenst had, namelijk, daar kwam een Hott^t van Pieter van den Heever, met een brief voor my waarin gesloten was een pas voor my om Caabwaards te koomen, uyt ordres van den Wel Eedⁿ Gestⁿ heer gouverneur, door den heer landdrost de Wet geteekent. Met deeze pas gong ik nu by een man die ik van de Hott^s gehoord had na booven, ¹⁾ namelijk de Caap op reyden wilde; ik toonde den man mijn pas en verzogt hem vriendelijk om my en mijn goed na de Caab meede te neemen, 't welk die man my beloofde, maar hy kon niet eerder als in Julymaand op reys koomen. Myne Hott^s camraads hielpen my nog voor 't lest om 't goed van mijn met haare draagosse op de plaats van deeze man, waarop ik van haar afscheyd nam wezentlijk niet zonder aandoening, en ik ben den 11 July 1779 op reys gegaan van de groote rivier Caabwaards, mijn hoope op God den Heere zettende, als mijn verlosser en helper uyt alle nooden, my daarmede troostende, dat

N.B. Namentlijk een geschonden karos, een onthoord beest of dat zijn staart niet heeft of iets diergelijks.

1) Die kaart is niet over.

2) Het Bovenland, cf. hierboven bl. 24.

's Heeren almagt en alwyse bestieringe omtrent my zowel daar als hier weezen zoude, waarom dat ik na mijn zwakke vermoogen den Heere gebeden heeft.

Den 25 July heb ik met mijn pas by den veldwagtmeester op de Kamusbergh Pieter van den Heever geweest, om dezelfde 't gemelde pas te laten onderteekenen, dat ik daar gepasseert ben. Die avond een klyne schoft dees kant de Kamusbergh koomende trof ik aan de wagens van den heer capiteyn Gordon, maar hooggemelde heer was er zelfs niet by, maar was vooruyt te paarde gereeden na Peeter van den Heever, waar dat Hooggemelde heer hoorde, dat ik gister al gepasseert was. Daarom quam de heer Gordon den volgenden dag zijnde den 26 July agteruyt om myne rariteyten te zien, en om onderrigting van eenige affaires te krygen, die hooggemelde heer op zijn aangevange reys dienstig konden zijn, waartoe ik na mijn eenvoudigheyd mijn uysterste vlijt aanwende om gemelde heer te dienen. Ik recommandeerde aan de heer Gordon ook mijn oude reyscamraat Claas Barend. De heer Gordon hadde graag my meegenoomen, maar ik was al op de weg na de Caap, en ik verzogt ook gemelde heer onderdanigst daarom, namelijk om my mijn reys na de Caap te laten vervorderen, dat hooggemelde heer Gordon my gunstiglijk toestond.

De heer Patterzon ¹⁾ was ook in 't gezelschap van de heer Gordon. Hy heeft ook alles gezien en my na veel zaake gevraagd. Deeze byde heeren hebben my veel gunste bewezen, en my ook belooft, indien 't zijn kan, verders gunstig te weezen.

Tot besluit wil ik hiermeede U Wel Ed.¹ Gestr^{oe} onderdanigst om

1) Luitenant William Paterson bezocht in 1777 Zuid-Afrika, reisde er en schreef het reeds aangehaalde boek: *A Narrative of four Journeys into the Country of the Hottentots and Caffraria, in the years 1777, 1778 and 1779. London, 1789.*

Op bl. 104 van zijn werk (2e druk) vermeldt Paterson over 26 Julie 1779: „At noon we met a peasant who had come from the Great River, and was travelling towards the Cape, accompanied by a deserter, who had been seven years absent, and had travelled over a great part of the country. This poor fellow was a native of Sweden, and made many sensible reflections upon his misfortunes in Africa.” Geen wonder dat Wikar goed Afrikaans kende. We verstaan nu zijn blijdschap toen op 16 Julie voor hem de brief van pardon en zijn pas aankwam! Paterson's jarenopgave was verkeerd.

In B. geeft hij over zichzelf deze meedeling: „Uit de verkeerung met d'Europeanen door dwase verbeeldingen en driften eensklaps zijnde vervoerd geworden tot een omzwerfend leven onder de Hottentotten in de landstreeken daar dezelve hunne ruwe en oorspronlijke zeeden nog onveranderd door de verkeerungen met d'Europeanen bezitten, bij en onder dewelke ik mij eenen zeer geruimen tijd, in zommige opzigten dikwerf met eene volkomen schikking na hunne levenswijze, heb moeten onthouden, wierd mijn aandacht natuurlijk geleid, tot al het geene van de zeden der Europeanen zo zeer verschilde, dat ieder dag nieuwe voorwerpen en zeldzaamheden uitleverde . . .”

excuus verzoeken, dat dit mijn verhaal zo eenvoudig en ongereguleerd geschreeven is, eenige vreemde uytdruksels die hier voorkomen, zijn de naaste vertolkingen van dezelfde Hottentots woorden. Als ik van Uweled^e Gestre^e gunst mogte profiteeren om ter plaisiere en dienst van Uwele^e Gestrengre eene andere reyse landwaards in te moogen doen, zoude ik 't moogelijk beeter maaken.

Hiermeede wil ik fineeren na Uweled^e Gestre^e hooge perzoon en wyze raadslaagen in de bescherming van Jehovah bevoolen te hebben, zal ik voor een eere houden om met de diepste hoogagting te verblyven

Wel Eedele Gestrengre Heer

Uweled.^e zeer ootmoedigste en onderdanigste dienaar

HENRIK JACOB WIKAR. ¹⁾

Cabo den 18 September

1779.

1) Het Rijksarchief te 's Gravenhage (*Kol. Arch. N°. 4271*) bevat de Resolutie van de Raad van Politie aan de Kaap de Goede Hoop:

„Saterdag den 25 7^{bet} 1779.

Vermits uyt de door den Heer Secunde Pieter Hacker, als praesident des Raeds van Iustitie op heeden g'Exhibeerde en Sub datis 9 en 23^e deezzer, in gemelde Iustitieelen Raede gehoudene notulen, mitsg^a het bij laatstgemelde aantekening geinsereerde declaratoir des Heer Independents Fiscaal Mr Willem Cornelis Boers, is komen te blijken, dat zeekeren Hendrik Jacob Wickard van Amsterdam, die als schrijver in 's E. Comp.^{1^{er}} Hospitaal bescheiden geweest zijnde, zig in den Jaare 1775 van desselfs ged^e post geabsenteerd, dog nu onlangs zelve wederom ten deesen Castele gesisteerd heeft altoos hier verre in 't Land gebleeven, en dus niet uyt het territoir der E. Comp.^{1^{er}} geweeken is, zulx ged. Heer fiscaal, zo om die als andere bij desselfs bovengem. declaratoir, ter needer gestelde reedenen heeft verklaard te renuntieeren en af te sien van d'Instantie, door hem in dato 4 January 1776 teegens voorsz. Wickard, in cas van desertie g'entameerd, en waarin bij voorn. Raad van Iustitie is geacquiseert, so is naar omvrage bij de Heeren Leeden des Raads gedaan, verstaan meerm. Hendrik Jacob Wickard wederom als Soldaat in dienst der E. Comp.^{1^{er}} aan te neemen, en de daartoe staande gagie van f 9.— ter maand, van dato deeser te laten Cours neemen.

(onder stond) Aldus Geresolveerd ende Gearresteerd In 't Casteel de goede Hoop ten dage en Iaare voorsz. (was geteekend.) J. van Plettenberg, P. Hacker, W. C. Boers, H. v. Prehn, O. M. Bergh r^t en Secret.^s, A. v. Schoor, I. I. Le Sueur, D. H. Staring.”

Volgens *Kol. Arch. N°. 4263* komt Wikar voor als N°. 20 op de lijst van dertig deserteurs uit het jaar 1775. Hij liep weg op 4 April van dat jaar. Het dertigtal werd 4 Jan. 1776 gesommeerd ten Kastele te verschijnen binnen vier weken.